

K I N C S E S T Á R

ROMÁNIA

ÍRTA

SZÁSZ ZSOMBOR

BUDAPEST, 1931

KIADJA A MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG

TARTALOM

	Oldal
I. A román állam megalakulása	3
II. Az alkotmány	29
III. Törvényhozás és kormányzat	32
IV. Románia belpolitikája.....	52
V. A közgazdasági helyzet.....	61
VI. Románia külpolitikája	66
VII. A kisebbségek.....	72
Befejezés.....	78

Szedte és nyomta a Bíró Miklós nyomda rt., Budapesten

ROMÁNIA

I. A ROMÁN ÁLLAM MEGALAKULÁSA

I. A VILÁGHÁBORÚ ELŐTT

A római birodalom bukásának ideje táján, a középkor kezdetén, népek tűntek fel a Balkán félsziget vidékein, amelyeket a balkáni szlávok „vlachoknak” neveztek. Az oláhok voltak, a mai románok ősei. Sok szlávval kevert, romlott latin nyelvet beszélő, pásztorkodó nép volt, nyáron barmaival a nagy hegyek közé vonult, télen leszállt a völgyekbe. Ahogy a bulgárok és szerbek hatalma nőtt, a vlachok szétszóródtak, egy részük idegen uralom alá került, sokan felhúzódtak északkeletre, átkeltek a Dunán s meghúzódtak a nagy folyók és a nagy hegyek, a Kárpátok között. De ebből az időből hír nem szól felőlük, legenda nem maradt róluk.

Mikor a magyarok bejöttek őshazájukból a kilencedik század végén, Erdélyben a népvándorlás-megkímélte valamilyen szláv népeket találtak, melyeket, a monda szerint levertek és jobbágyaikká tettek. Később a Balkánról oláhok kezdtek beszivárogni s a 13. században magyar okmányok emlegetik őket. A 14. század folyamán előbb Erdélytől délre a Kárpátok és a Duna között, később keletre

a Kárpátokon túl egy-egy román fejedelemség, vajdaság alakult: Muntenia délen, Moldova keleten s az utóbbi magába foglalta a későbbi Bukovinát és Besszarábiát, talán a Dnyesztetig.

De a román népnek nem volt államalkotó és államfenntartó képessége, a tartományok földrajzi helyzete sem predesztinálta őket önállóságra: a fejedelemségek csak néha voltak függetlenek, többnyire idegen uralom alatt éltek s a nép lázadozás nélkül, megadással viselte a jármot. A román történetírás „nagy”-nak tart egy pár fejedelmet, akit nagynak vél a nép is: Bassarab Sándort, Munteniának és Bogdánt, Moldovának megalapítóját; Mirceát és Istvánt, akiket „nagynak” hívnak; Mihályt, a „vitézt”, aki „meghódította” Erdélyt s kerek egy évre megvalósította a román nép egységét és talán Tepes vajdát, a „karóbahúzó”, a mai antiszemiták ideálját. A tizennegyedik század végétől 1822-ig 105 vajda ült Muntenia és 107 Moldova trónján, alig három-négy év jut egynek-egynek az uralkodására. A 15. század kezdetén Muntenia, a tizenhatodikban Moldova került török szuzerénitás alá s a török uralom alól nem is szabadultak 1878-ig.

1711-ig legalább nemzeti fejedelmei voltak a két tartománynak, de ettől kezdve a porta görög eredetű kegyenceit, az úgynevezett fanariótákat küldte fejedelmekül a két tartományba.¹ Ezeknek uralkodása alatt „a tornán paraszt, — mint Aricescu, a román történetíró írta, — birkává lett,

¹ Konstantinápoly *fanar* nevű városrészében lakó, magukat megszedett török szolgálatban álló görögöket hívták fanariótáknak.

amelyet a *ciocoi*, a bevándorolt zsaroló görög, megnyírt, megfejt s végül megnyúzott. A fanarióta farkasok falánksága kényszerítette a román parasztot, hogy vagy az erdőkre menjen, vagy tömegesen vándoroljon ki a Kárpátokon túl Erdélybe.” A kivándorlás a fanarióta korszak után sem szűnt meg s a román jobbágy helyzete a 19-században oly nyomasztó volt, hogy a század közepén húsz év alatt százezer család vándorolt ki a szomszédos szláv földekre és Erdélybe. „A török kardja ölt, de nem sajtott úgy, mint a korbács.” A paraszt vágyva várta a Duna befagyását, hogy elmeneküljön rajta a bojár kegyetlensége elől. Mindenütt jobb volt, mint román földön.

A sanyargató fejedelmek gyakori változásának és a nép nyomorúságának története, mint Seton Watson írja, „még a románok számára sem érdekes”. De a románlakta területek a keleteurópai érdekellentétek olyan középpontjában voltak, ami a két fejedelemség sorsát összefűzte a nagyhatalmak törekvéseivel.

Az orosz birodalom terjeszkedésével a 18. században a leghatalmasabb faktor jelent meg a román nép történetében. Az orosz politika nagy célja, a jégmentes déli kikötő és ezzel együtt Konstantinápoly megszerzése csak román földön keresztül volt lehetséges. Keresztülgázolt Oroszország kozák területen, a Krimi félszigeten, Besszarábián s hogy a román fejedelemségek régen nem lettek orosz tartományokká, azt nem a román nép vitézsége, hanem az európai politika alakulásai akadályozták meg. „A törökök, mikor gyengék”, írta Rossetti, „kiszolgáltatnak a muszkának, mikor erősek, ők falnak fel minket. S török és orosz

mellé csatlakozott harmadikul Ausztria, amely fennmaradásának veszélyeztetése nélkül nem engedhetett szabad kezét az orosz és román politika alakulásainak”. A román nép történetének és a román föld területváltozásainak a múlt század végéig nem a román nép törekvései, hanem a hatalmak villongásai voltak a forrásai.

A 18. századbeli kücsük-ikainardzsii béke óta az orosz politika vallási és nemzetiségi bujtogatással törekedett a török birodalom gyöngítésére: egyiknek eszköze a török birodalom területén élő keresztyének fölötti protektorátus,, másik, a hódítás első lépéseként, a balkáni népek fokozatos függetlenítése volt. Mindkét törekvés összeütközött Ausztria érdekével és a Balkán, elsősorban a két román fejedelemség, a három hatalom, Oroszország, Törökország és Ausztria, küzdelmeinek színterévé vált.

Ebben az időben tűnt fel a román nép egységesítésének, reális politika gyanánt egyelőre csak a két fejedelemség uniójának, eszméje. Orosz gondolat volt: a Regulamentul Organic, az oroszoktól a harmincas években oktrojált alkotmány szólt először „a két fejedelemség egységesítéséből származható előnyökről és jó következményekről”.

A kérdés az ötvenes években vált akuttá, mikor kitört a krími háború s a román fejedelemségeket előbb, az oroszok, aztán az osztrákok szállották meg s ebben az összevisszaságban önkéntelenül felmerült a kérdés, hogy mi lesz a három nagyhatalom közé szorult kis fejedelemségekkel a háború után?

Angliában szentimentális népgyűlések fejezték ki az óhajt, hogy „Moldova és Valahia egyesüljön,

hogy a románság, szabad és hatalmas nemzetté válva, gátat alkosson úgy Ausztriával, mint Oroszországgal szemben”. De a dolog nem volt ilyen egyszerű. Napóleon először arra gondolt, hogy Lombardia és Velence felszabadításának fejében felajánlja a két fejedelemséget Ausztriának. De Ausztria nem fogadta el, mire Napóleon, mint a nemzetiségi eszme előharcosa, felvetette a két fejedelemség uniójának kérdését. A megoldás tetszett Oroszországnak, de nem tetszett Ausztriának, Angliának és Törökországnak. „Ausztriát csontjának velőjéig megrázná a fejedelemségek uniója”, mondta Prokesch, a konstantinápolyi osztrák ügyvivő s Buol kijelentette, hogy Erdély és Bukovina szomszédságában nem fog egy ötmillió népességű parlamenti kormányzattal felruházott román államot megtűrni. A párizsi konferencia úgy döntött, hogy az 1812-ben Oroszország által elfoglalt három besszarábiai megyét visszaadja Moldovának, a fejedelemségek jövőjéről való döntést pedig népszavazásra bízta.

A konferencia határozatlansága folytán teremtett zavaros helyzeten a román politikusok úgy segítettek, hogy 1859 január 5-én Moldova, január 24-én Valahia választotta ugyanazt a személyt, Cuza Sándort fejedelemmé.

Így jött létre Európa akarata ellenére a perszonális unió a két fejedelemség között. Ausztria szerette volna megakadályozni, de olaszországi háborúi miatt nem léphetett közbe. A szultán úgy oldotta meg a kérdést, hogy külön-külön ismerte el Cuzát a két trónon s a párizsi konferencia 1859 szeptember 6-án tudomásul vette erre az egy esetre vonatkozóan a *fait accompli*.

Cuza nem sokáig bírt népével. A választói jog kiterjesztése és az egyházi javak szekularizálása elidegenítette tőle a bojárokat és az egyházat, a dohánymonopólium a köznépet. 1866 február 23-án fegyveres összeesküvők törtek palotájába, lemondásra kényszerítették s az új fejedelemválasztás alkalmával, miután a flandriai herceg nem fogadta el a trónt, április 20-án Hohenzollern-Sigmaringen Károlyt választották fejedelemmé s az új alkotmány kimondta, hogy a két fejedelemség „Románia” név alatt egységes állammá lett. 1869 novemberében Károly feleségül vette Erzsébet, wiedi hercegnőt, az oly szimpátikus Carmen Sylvát.

1877-ben kitört az orosz-török háború: kimenetelelnek kulcsa Románia volt. Oroszország csak román földön átlépve viselhette a háborút, a Fekete-tengeren a török volt az erősebb. A cár kényszerítette Romániát, hogy engedje meg az orosz haderők átvonulását román földön s április 24-én az orosz hadsereg átlépte a román határt. Május 21-én Románia kikiáltotta függetlenségét s megizente a háborút Törökországnak. Elesett Plevna s 1878 januárjában Adrianopolban voltak az oroszok. Március elején létrejött a san-stefanói béke, júniusban összeült a berlini kongresszus s a san-stefanói békét felváltotta a berlini szerződés. A szerződés elismerte Románia függetlenségét ama feltétel alatt, hogy Románia alkotmányába iktatja a felekezetek, — értve alatta a zsidók, — egyenjogúságát s Dobrudzsa két északi, bolgároktól lakott megyéjének átengedése fejében átadja fegyvertársának, Oroszországnak, a krími háború után Moldovához csatolt délbesszarábiai megyéket. Besszarábia elveszett Romániára s az ország határa

a Dnyeszter helyett ismét a „kettészakított román nép könnyeitől sóssá vált” Pruth lett.

Háromévi vonakodás után a román törvényhozás eleget tett a berlini kongresszus feltételeinek s miután az összes nagyhatalmak elismerték az állam függetlenségét, 1881 május 10-én Károly fejedelem királlyá koronáztatta magát s most ötven év óta önálló független állam és királyság Románia.

Az első balkáni háborúban nem vett részt Románia és semlegessége fejében területi engedményeket és a balkáni államokban szétszórt román és kuco-vlah lakosság védelmét követelte. Mikor azonban kitört a második balkán-háború, Románia — mint egy román történetíró mondja — „békítő hadsereget” küldött a minden oldalról megtámadott Bulgáriába s ellenállás nélkül bevonult Szófiába. Az 1913-i bukaresti békében diktálta a feltételeket: annektálta déli Dobrudzsát s a külföldi román kisebbségek számára védelmet kötött ki.

2 AZ IRREDENTIZMUS

A világháborút megelőző idők nem hozták meg az összes románság egyesülését. A román királyságon kívül Magyarországon közel 3 millió román élt, Bukovina déli része túlnyomóan román lakosú és Bessarábia népességének orosz statisztika szerint 47, román szerint 67 százaléka román volt. E románság helyzete, politikai és kulturális törekvései és viszonyuk a királysághoz erősen különböző volt.

A bukovinai románság magamegelégedetten élt az osztrák birodalomban, nemzeti öntudata, önálló kulturális törekvései alig voltak. A regáti román-

ság nem törődött vele; a világháború idejében a bukovinai románok körében kelt a gondolat, hogy Románia perszonális unióba lépjen az osztrák-magyar monarchiával.

A besszarábiai románságot nemzeti érzésében és kultúrájában tönkretette a cári uralom. Oroszországban nem lehetett szó sérelmi politikáról s Oroszországgal szemben a regát sem mert irreudenta politikát folytatni.

Más volt a helyzet a magyarországi románoknál.

Az erdélyi románság a regáti népnél is korábban és erősebben ébredt nemzeti öntudatra. A lökést a Habsburgok által megindított felekezeti egyesülés, a görögkatolikus egyház alapítása adta volt.

Mióta a 18. század elején megalakult a görögkatolikus egyház, a románság e része belekapcsolódott a nyugati kultúrába: műveltséget és tanulást Rómában, Bécsben és Budapesten keresett, rájött nyelvének latin eredetére s lassanként kifejlődött a történelmi dákorománizmus, a román nép latin faji eredetének legendája.

Major Péternek és Sinkai Györgynek a 19. század elején kelt tanítása szerint a krisztusi időszámítás kezdete táján Erdélyben és a déli Kárpátok lejtőin trák birodalom volt, Dácia, amelyet 107-ben Krisztus után meghódított Traján, római császár. De az Ázsia felől előretörő barbár benyomulással szemben a római foglalás nem volt fenntartható s 160 évi hódoltság után, 270 táján Aurelian császár feladta a területet s kivonta légióit. A római birodalom minden tájáról, Spanyolországtól Szíriáig, odahozott katonaság és polgári lakosság egy része azonban összevegyült az aboriginis lakossággal, ott maradt, népre és országra

rányomta nyelvét és karakterét s e dákoromán nép — szerintük, — a mai románság őse. Tehát nem délnyugatról, a Balkánról jöttek fel a vlachok Erdélybe és Moldovába, hanem Erdélyből, mint központból, áradt szét a dákoromán nép az Erdélyt körülvevő Munteniába, Moldvába, Besszarábiába s talán Macedóniába is, mint az ottani aro-munok ősei.

Azután jött a népvándorlás, jöttek egymás után gótok, gepidák, hunok, avarok s a római nép dákoromán utódai a nagy hegyek közé rejtőztek s csak miután mindezek eltűntek s a magyarok rendez államot alapítottak, jöttek elő s formáltak a 19. században igényt Erdélyre, mint annak őslakói.

Ez az úgynevezett „dákoromán kontinuitás” elmélete, amely kezdetben csak a román nép hiúságának hízelgett történelmi hazugság, de nem volt egyúttal politikai célt szolgáló eszköz is. Nem lehetett addig, míg a múlt század hatvanas éveiben létre nem jött a román állam s 1881-ben a királyság, mely dicsfényvel vette körül a román nemzeti eszmét s amelynek nyomában fel nem támadt az összes románság egységesítésének gondolata. Amint létrejött az egységes román állam, a krónikások ködös dákoromán gondolata Papiu Ilarionnak, Cuza fejedelem erdélyi származású miniszterének fejében egy pozitív román politika axiómájává lett. Abban a memorandumában, amelyet 1860-ban adott át uralkodójának Papiu, a következőket írta:

„Valamint a németeknek, szlávoknak és magyaroknak, hasonlóképpen a románoknak is megvan a maguk ideálja. A román ideál: az összes románoknak egy politikai testben való egyesülése, azaz Dáko-

románia. Ha németnek és magyarnak szabad a Fekete-tengerig egy Németország és egy Magyarország gondolatát hozni forgalomba, miért ne volna szabad a románoknak is álmára, és annak megvalósítására gondolni.

A román tartományok összevéve: Románia-Moldova (Besszarabiával és Bukovinával) és Erdély (a Bánáttal, Biharral és Máramarossal a Tiszáig) 5720 négyzetmérföld területre terjednek.

Nemzetiségi tekintetben a román állam egyike volna Európa leghomogénebb államainak. Lakói mind románok kompakt tömegekben; mind egy nyelvet beszél dialektus nélkül. Erdély egymillió román számol, kik között szétszórva él 200.000 szász és 500.000 magyar és székely. Igaz, hogy a magyarok és szászok értelmesebbek és vagyonosabbak, de a románok elnyelik őket számukkal. Stratégiai szempontból, alig volna állam Európában kedvezőbb helyzetben.

Erdély Kárpátai egész Románia védelmezői volnának. Erdély Dácia közepén emelkedik, mint valami erődtímeny. Uralja a Bánát és Bihar térségeit, Moldova hegyeit, Oláhország mély síkságait. Aki ura Erdélynek, ennek a stratégiai központnak, úr egészen a Tiszáig és a Fekete-tengerig. Aki ura Erdélynek, ura a román tartományoknak. A fejedelemségeknek Erdély nélkül nincs jövőjük Európában. Erdély egyesülése a fejedelemségekkel megmentené ezeket a haláltól: létesítené a román államrendszert és megvetné Románia örök életének alapjait”.

Ezt az irredentizmust, amelynek melegágya a regáti „Liga Culturala” lett, nyíltan hirdették a királyságban. Az erdélyi románok bevallott politikája nem terjedhetett idáig, de sérelmi politikájuk és autonómia-követelésük, amely a 18. századbeli „Supplex Libellus”-szal indult meg, csak a külső máz volt, amivel a magyar büntetőkönyvtől való félelmük folytán leplezték irredentizmusukat.

„A gyengébbek kedvéért alkottunk magunknak nemzeti programot”, írta a memorandum-per idejében,

a kilencvenes években Moldován Gergely, „Szegény program! Abba csak nem írhattuk ki, hogy nekünk Erdély kell a Tiszáig, mert ez forradalmi tény lett volna. Ez a program nem a mienk, ezt a pontot a román állam elemei, a Liga vette fel programjába. A mi feladatunk csak a támogatás, oly magatartással és intézkedésekkel, amelyekkel a magyar alkotmányosságot megdönthetjük. Beiktattunk hát abba a programba egyebeket, vigyázva, hogy nehozz olyan valami legyen benne, amit esetleg a magyar meg is adhatna.

Legfőbb követelésünk: a magyar állam kettészakítása Erdély autonómiája útján. Beszélünk federatív magyar államról is. De ki lelkesül ezekért? Kinek kell Erdély autonómiája, a federatív magyar állam? Nekünk kellene talán ideiglenesen, míg megbontanók a magyar alkotmányt, azután abban rágódnánk tovább, míg átrágnék magunkat a Kárpátokon át a román államba.

Az egész program egy fikció, csak arra való, hogy a Romániával való érintkezésünket fedezzük, s takarassuk forradalmi tendenciáinkat”.

Mindez, nemzetiségi törvénnyel való elégedetlenség, passzivitás, felségfolyamodvány, memorandum-per, visszatérés a magyar politikai közéletbe, 1867 óta ötven évnek összes román politikája, künn és benn végeredményben mind ugyanazt a célt: a román nemzeti egység létrejöttét szolgálta, aminek alapja a 19. század derekán egyéb természetesen nem lehetett, mint a század „uralkodó eszméje”, a nemzetiségi eszme, a románság közös dákoromán eredete.

Nem igazolta ezt az elméletet semmiféle komoly történeti kutatás; a román etedet kérdése, mint Xenopol, a legnagyobb román történetíró mondja, „*une énigme historique*”, a történetírás nagy talánya maradt. Ma, amikor a román egység már megvalósult s a dákorománizmusra nincs szükség, a román tudósok is beismerték, hogy az elmélet

hamis. „A dákoromán elmélet nem program” írta 1926-ban Sextil Puscariu, a kolozsvári egyetem tanára, „s arról hidegvérrel lehet beszélni; a román területi egység jogi s nem történeti alapon jött létre.”

Ez a jog a román liberális párt szerint a hódítás, az erdélyi, bukovinai és besszarábiai románok szerint az önrendelkezés joga volt.

3. ROMÁNIA A VILÁGHÁBORÚBAN

A berlini szerződés, mint Károly király írta, mély sebet ütött királyi szívéen és az országon egyaránt, amiért Bismarckot és Andrássyt tette felelőssé. De bármennyire el is kedvetlenül Németországgal és a monarchiával szemben, a realitás, ami a véres háború és a megszegyenyítő kongresszus után Romániára nézve megmaradt, az a Szerbia és Bulgária létrejötte folytán megnövekedett szláv veszedelem és a szemmel látható orosz terjeszkedés volt az ország keleti határán, amivel szemben az Ausztriával és Magyarországgal szemben fennforgó ellentét csekélynek látszott.

Romániának azt a kényszerű helyzetét, hogy az orosz terjeszkedéssel szemben, csak a két központi hatalomnál kereshet menekvést, hamar észrevette Bismarck s az ő kezdeményezésére némi alkudozás után Románia csatlakozott a hármasszövetséghez, jóllehet nem olyan keretek között, mint Brătianu szeretett volna, aki mindjárt területi engedményeket akart Oroszországra rovasára kikötni egy győztes háború esetében. A megállapodás, amely eredetileg csak Ausztria-Magyarország és Románia között jött létre, de amelyhez Német- és Olaszország is csat-

lakozott, 1883 október 30-án kelt s ötévenkint járt le és utoljára 1913 márciusában újították meg 1920 július 8-ig terjedő érvényel.

A világháború kitörésekor tehát Románia technikailag a központi hatalmak szövetségese volt, de e koncepció az erdélyi románság hazug propagandája és a regátban fűtött irredentizmus folytán oly népszerűtlen volt a nép tömegei előtt, hogy a bécsi megállapodásról más, mint a király és a kormány nem tudott, a szerződést nyilvánosságra hozni nem merték, a román törvényhozás elé ratifikáció végett soha sem került. Románia külpolitikáját tényleg nem ez a szerződés szabta meg. „Nekünk”, írta Kiritescu, a román egység történetírója, „igényeink voltak úgy a Kárpátokon túl, mint a Pruth másik partján; az első konfliktust jelentett Ausztria-Magyarországgal, a másik Oroszországgal”. Az elhatározás nehéz volt s a háború kitörésekor a román államférfiak úgy álltak ott, mint megannyi Buridán számara és törték a fejüket, hogy melyik hadviselő félbe merjenek beleharapni.

A bécsi szerződésen alapuló politika egyedül Károly király személyén s nem a román államférfiak szerződéstisztelő becsületén nyugodott, de ő, mint halála előtt az utolsó audiencián Bratianu-nak mondta, „negyvennyolc évi uralkodás után ott állt egyedül”, az ősz uralkodó, barátok nélkül, idegen erkölcsi felfogással, meg nem értve.

A konzervatív politikusok megoszoltak: Carp oroszellenes volt, Marghiloman szintén, de semleges akart maradni. Filipescu véresen francofil volt s s aktív intervenciót követelt az antant hatalmak oldalán.

A liberálisok vezére, az akkori kormányelnök,

Bratianu, hallgatott, vagy hazudott, mindent és mindenkinek. Czerninnek és Radeffnek azt mondta, hogy amíg ő kormányelnök, addig Románia nem támadja meg Ausztriát, Poklevszkij biztatta, hogy majd eljő az osztrák-magyar hadüzenet ideje.

Az összes államférfiak politikája azonban azon az axiómán nyugodott, hogy „Románia a békekonferenciára a győztesek karján kell, hogy bevonuljon és a háborúból kockázat nélkül és a legkevesebb áldozat árán megnagyobbodva kell, hogy kikerüljön”. „Je veillera!”, mondta Ferdinánd, mikor a trónra lépett, „á ce qu’á la fin mon pays s’en tire avec avantage”, gondom lesz, hogy országom haszonnal kerüljön ki a háborúból.

1914 augusztus 3-án koronatanács volt Szinájában.

Az őszi uralkodó azt ajánlta, hogy ne üzzenek érzelmi politikát. Az Oroszországgal való együttműködés népszerűtlen, a központi hatalmakhoz szerződés köti Romániát, megtartása becsületbeli kötelezettség.

Rosetti semlegességet, Carp a központi hatalmak mellett való közbelépést ajánlta, a szláv veszedelem ellen; az erdélyi románok, szerinte soha sem mondták, hogy Romániához akarnak csatlakozni.

Marghiloman szintén a semlegesség mellett volt; Bratianu zavarosan beszélt, hogy ne kelljen színt vallani.

A király végül kijelentette, hogy alkotmányos uralkodó lévén, saját felelősségére nem dönt a háború mellett.

A koronatanács „csaknem egyhangúlag” elha-

tározta, hogy minden eszközt felhasznál az ország határainak a megvédésére.

A semlegesség deklarációja, de egyúttal a két-színűség és köpenyforgatás politikájának hivatalos formulázása volt ez, amelyet aztán Románia két éven keresztül a maga teljes szemérmertlenségével folytatott, de amelyre alapot a két hatalmi csoport csábításai és ajánlközásai nyújtottak.

Szaszonov már 1914 őszén azt izente Romániának, hogy „vegye el, amit erőfeszítés nélkül elvehet” s felajánlta Bukovinát és Erdélyt. Hogy Bratianu igényei ezen túl meddig terjedtek, azt nehéz elképzelni, de 1915 tavaszán az orosz külügyminiszter panaszolta, hogy Románia kívánságai kielégíthetetlenek: „kényszeríteni kell, hogy korlátozza semmi alappal nem bíró kapzsiságát”.

Az a hit azonban, hogy a monarchia vereséget szenved, Mackensen diadalmas offenzívája folytán egyelőre szétfoszlott. „Es war alles schon so schön abgemacht”, írta 1915 szeptemberében Tisza Czerninnek. „Wir würden geschlagen werden, im letzten Momente, recht gefahr- und mühelos käme dann die „glorreiche” rumánische Armee und holt sich Siebenbürgen und die Bukovina”. Bratianu kényszerült, hogy a monarchiával más hangon beszéljen s Mária királyné azzal biztatta Von dér Goltz német tábornokot, hogy „ha felhagyunk a semlegességgel, remélem, a maguk oldalán leszünk”. „Királynék éppen úgy hazudnak, mint államférfiak”, jegyezte meg Marghiloman.

Bratianu tényleg kezdte hitegetni a monarchiát, hogy területi engedmények fejében könnyebben fenn tudná tartani a semlegességet s Németország biztatott, hogy erdélyi és bukovinai területek át-

engedése és az erdélyi románoknak adandó koncessziók fejében nyerjük meg Románia csatlakozását. De Tisza csak délbukovinai területek átadásáról volt hajlandó beszélni s a megegyezés nem sikerült.

Brusszilov 1916 júniusában megkezdődött offenzívája bátorítólag hatott a románokra s Briand azt izente Bratianunak, hogy „ha Románia meg nem ragadja most az alkalmat, több lehetősége nem lesz, hogy összes gyermekeinek egyesítése által egy nagy nemzetté válják”.

1916 július 18-án Czernin egy utolsó kísérletet tett, hogy meggyőzze Ferdinánd királyt az „erkölcsei becstelenségről”, — mint Burián hívja, — ha Románia azon hatalmak ellenségeihez csatlakoznék, amelyekhez szerződés köti. A király dadogott, hogy ő nem ellensége a monarchiának s hogy, bár Bratianu ott akar lenni, mikor a monarchiát felosztják, szétesésének nem akar okozója lenni.

Augusztus 8-án már pontokba foglalva közölte az orosz külügyminiszter követeivel a Romániával való megállapodást s 17-én jelentette Poklevszkij, hogy aznap délelőtt aláírták a szerződést, amelyben Románia kötelezte magát, hogy legkésőbb augusztus 28-ig megüzeni a monarchiának a háborút s ennek fejében a szerződésben megjelölt osztrák és magyar területeket fogja kapni.

Augusztus 27-én koronatanács volt, hogy a háború felől döntsön, de a hadüzenet aznap este már a bécsi román követ kezében volt. A hadüzenetre okul azt adta Románia, hogy „az osztrák-magyar kormány (?) nem szüntette meg azokat az igazságtalanságokat”, melyek a barátságos viszony

fenntartását lehetővé tennék s bebizonyosodott, hogy a „monarchia minden reform ellensége, mi jólétet adhatna azoknak a népeknek, amelyek uralma alatt élnek”.

A háború, amelyben harcolni is kellett, gyorsan befejeződött; a román katona elfutott a támadás elől, orosz segély nem jött; a király panaszol, hogy nincsenek hegyi csapatai, melyeket a bajorok ellen küldjön, nincs fegyelem, nincs nehéz tüzérség, a franciák rossz Breguet-gépeket küldtek . . . „Miért fogtunk hát a háborúba?” kérdi tőle Marghiloman. „... ellenséges területen harcolunk s *ardelenii ne-au primit ca pe inamici*, — az erdélyi románok ellenségként fogadtak”.

„Az egész háborút azért indítottuk”, mondta meg őszintén királyának Marghiloman, „hogy leplezzük a tolvaj lásokat”.

Ilyen volt a román nemzeti háború karaktere.

December elején a központi hatalmak, törökökkel és bolgárokkal együtt bevonultak Bukarestbe s pár hét múlva a hadjárat eredményeképpen északi Moldova pár megyéje maradt Romániául. S a porban heverő ország nem talált résztvétté sehol: ellenségei lenézték, a semlegesek megvetették, barátai megtagadták. Virgil Árion, aki künn járt Európában, beszélt Marghilomannak, hogy dánok és svédek, akár német-, akár francia-pártiak, nem akarnak hallani a románokról; oroszok és franciák tagadják, hogy valaha háborúra ösztökélték volna a román hadsereget s Anglia azt állítja, hogy őket csapta be Bratianu. A háború egyetlen nyeresége az, vallotta be Marghiloman, hogy Bukarest soha olyan tiszta nem volt, mint német uralom alatt.

Az okkupáció hónapjai lassan peregtek.

1917 július végén hihetetlen esemény történt. Erdély délkeleti határán túl, a Puma völgyében az egyesült román-orosz hadsereg támadott s állítólag győzött is volna, ha az oroszok meg nem futnak. A román főparancsnokot elcsapták s a támadás eredménye az volt, hogy a magyar-német-osztrák haderő putnaparti frontját hat-hét kilométerre előretolta. Ez volt a híres marasesti győzelem.

1917 decemberében a románok fegyverszünetet kértek és sok intrika és kormányváltozások után létrejött a bufteai fegyverszünet és 1918 május 7-én a bukaresti béke. Pár német és magyar, osztrák közgazdasági követelésen túl, a monarchia a határok könnyebb védelme céljából néhány kilométer széles szalag annexióját kötötte ki a Kárpátok mentén s a bolgárok visszakapták Dobrudzsát.

Ilyen volt egy vesztett háborút befejező béke, amelyet a románok azóta, Trianon után, a „pacea de robire de la Bucuresti”, a bukaresti leigázó béke néven panasznak.

A bukaresti béke jóformán soha sem volt érvényben. Pár hónappal megkötése után a központi hatalmak összeomlottak s 1918 végén megkezdődtek a béketárgyalások. De mikor 1919 tavaszán a román békedelegátusok megjelentek Párizsban, „Nagy-Románia” de facto már megalakult volt.

4. A VILÁGHÁBORÚ NYOMÁBAN

Mikor az orosz forradalom kitört, Besszarábia is forrongani kezdett. 1917 októberében nemzeti tanács, „sfatul taréi” alakult, amely kimondta, hogy Besszarábia önálló, autonóm tartománnyá lett s november végén belépett a szovjet köztársas-

ság kötelékébe. De már 1918 február elején másutt keresett idvezülést: elszakadt Oroszországtól s önálló moldován köztársaságga alakult. A túlnyomóan románokból állott nemzeti tanács azonban hamar rájött, hogy „a helyzet rettenetes, a köztársaság a tönk szélén van, anarchia fenyegeti” s rend helyreállítása végett — nem Oroszországhoz, — hanem a végső agóniájában heverő Romániához fordult, amely azonnal útra tette még összeszedhető seregét s elküldte Besszarábiába. A szovjet tiltakozott orosz terület megszállása ellen s márciusban egyezmény jött létre a két állam között, amelynek értelmében Románia kötelezte magát, hogy haderejét 10.000 főnyi rendcsináló katonaságon kívül visszavonja. Természetesen nem vonta vissza.

A román katonaság védelme alatt azután vad propaganda indult meg a Romániával való egyesülés érdekében; az ukránokat összefogták, főbelőtték.

A nemzeti tanácsot március 27-re hívták össze, hogy határozzon az unió felől.

Előtte való napon Kisenevbe érkezett Marghiloman, a román miniszterelnök. A városban ostromállapotot rendeltek el, a tanácsstermet román katonaság szállta meg. A terror folytán a gyűlésen 160 tag közül csak 42 jelent meg s azok közül 38 megszavazta az uniót. A szavazás után megjelent Marghiloman és Ferdinánd király nevében kihirdette az egyesülést.

De Besszarábia ekkor még autonóm tartomány volt. November végére tehát még egyszer, utoljára összehívták a nemzeti tanácsot s egy kis töredék ellenzése után hirtelen kimondták, hogy Besszarábia

beolvad Romániába s amint a határozatot kimondták, megjelent Vaitoianu tábornok s a tanácsot örökre feloszlatta.

Soha nemzetközi helyzetek közbejártsága oly szerencsés nem volt, mint a besszarábiai kérdés román vonatkozású megoldásában. Németország és a monarchia tulajdonképpen már a bukaresti béketárgyalások idején hajlandó lett volna Besszarábia annexiójáról tárgyalni; a megszállás pedig az antant hatalmak beleegyezésével történt. Az unió ellen tehát csak a szovjet tiltakozott, de az Lengyelországgal volt elfoglalva. Az uniót 1920 október 20-án elismerte Franciaország és Anglia és 1928-ban Olaszország. Hogy az 1929. évi orosz-Lengyel-román Locarno a szovjet lemondását jelenti-e, az nagyon kétséges.

Bukovinában, mint említettem, komoly irredenta törekvés, a háború elvesztéséig elszakadási mozgalom nem volt. De október 27-én összegyűltek a románság képviselői Czernowitzban, — a többi nemzetiséget nem hívták oda, — kimondták, hogy a gyűlés „adunarea constituanta” s elhatározták az egyesülést a többi román tartománnyal. A helytartósági palota előtt román csöcselék verődött össze s Nagy-Romániát és a királyt éljenezte. Jancu Flondor, a vezér, jelentkezett 32 osztrák helytartónál, s követelte, hogy adja át a végrehajtó hatalmat. A helytartó udvariasan kijelentette, hogy nem adja. A gatnizon még tele volt magyar és horvát népfelkelővel s a románok nem okoskodtak.

Kitört Ausztriában is a forradalom s november elején ukrán csapatok vonultak Czernowitzba s azt az ajánlatot tették a románoknak, hogy osszák Bukovinát a nemzetiségi megoszlásnak megfelelően

két részre, a Szeréttől északra legyen ukrán, délre román terület. A megegyezés nem sikerült s az ukránok a mérsékelt románokkal ideiglenes kormányt alakítottak Aurél Onciul vezetése alatt.

A megijedt bukovinai románság most szintén Jassyba fordult segítségért s onnan Zadik tábornok vezetése alatt elindult a VIII. hadosztály. A hírre a szervezetlen ukránok kivonultak Czernowitzból, de Zadik, nem tudván ezt, — mint egy román történetíró írja, — „bölc s elővigyázattal” nyolc kilométerre a város előtt megállt s várt. A város ünnepi ruhát öltött, kitűzték a román trikolor, de „eltelt szombat, eltelt vasárnap, a nép az uccán várta a román hadsereget, de seholy semmi. Az ukránok már túl voltak a Pruton, de a románok nem jöttek”. A nép kezdett félni, hogy visszajönnék az ukránok és vérontás lesz. Vasárnap éjjel hát küldöttség ment a vitéz tábornokhoz, hogy ne féljen, nincs már ukrán a városban s csakugyan, november 11-én „Bukovina történelmi napján a nép könnyei és virágzápóra közepette győzelmesen bevonult a román hadsereg Czernowitzba”.

November 28-ra kongresszust hívott össze a románság, amely kimondta az egész Bukovina unióját a királysággal, ukránlakta északi részével együtt.

Künn a palota előtti téren Zadik tábornok elmagyarázta katonáinak győzelmek haditetteik eredményét s a katonák, derékon kapva az uccán járólányokat, táncra perdültek s járták velük a hórá uniriit, hogy „rengett lábuk alatt a föld, a régi moldovai vajdák román földje”.

Így írja le a bukovinai unió létrejöttét Nandris, a román történetíró.

Erdély unióját Romániával egy több mint száz-

esztendősi nemzetiségi politika előzte meg. De azért az unió utáni vágy nem volt félelem és habozás nélkül való, erősen paralizálta azt annak a különbségnek az érzése, amely egy nagyhatalmi monarchia részét alkotó, rendezett és tisztességes kormányzat alatt élő Magyarországhoz és egy romlott, korrupt balkáni királyság keretébe való tartozás között lett volna. Emellett a magyarországi románság erősen tudatában volt az orosz veszedelemnek. „Mi, az erdélyi románság vezetői”, írta az „Österreichische Rundschau” a világháború előtt „Alexander von Vajda”, a magyar nemes és magyar országgyűlési képviselő, „csak olyan politikát támogathatunk, amely szem előtt tartja az összes románság érdekét s nem teszi kockára annak jövő sorsát; egy erős, hatalma teljében levő osztrák-magyar monarchia nélkül pedig úgy a Kárpátokon inneni, mint túli románság egyformán az orosz imperializmus könnyű prédájává válnék”.

A magyar béke delegáció erdélyi jegyzékének egyik melléklete, amely a magyarországi románok háborúelőtti politikáját ismerteti, odakonkludált, hogy 1918 novemberéig a románság egyetlen komolyan számbavehető része sem foglalt el olyan álláspontot, amely a magyar állam integritását veszélyeztette volna: politikájuk kisebbségi politika volt s legfeljebb Erdély autonómiájának követelésében merült ki.

A románság bevallott programja azon a területen, amelyen a magyar büntető törvénykönyv érvényben volt, csakugyan ez volt. De emellett élt a hazugságok és a hazaárulás politikájának minden skálája — Ausztria föderalizálásának tervén kezdve, Erdély redempciójának irredenta gondola-

táig, Erdélyben titkon, a királyságbeli románok és azoknak körében, akik Bukarestbe szöktek, leplezetlen nyíltsággal s kitört Erdélyben, mihelyt bizonyossá vált, hogy a központi hatalmak elvesztették a háborút. 1922-ben Vajda Sándor jelentette ki, hogy

„1907 óta egyetlen politikai lépést nem tettünk Bukarest előzetes tanácsa nélkül. Ha változtak is a román kormányok, a mi politikánk a hatalmon levő párt vezérének akaratával mindig egyhangban volt.

1914-iki cikkeimet és intervjúimat Bratianu inspirációjára írtam, aki akkor miniszterelnök volt. 1914 júliusában Bratianu szorgalmazására nyilvánítottam Habsburg-szimpátiákat a régi királyság politikai tradíciói értelmében. A háború kitörése után ugyanezt az utat követtük”.

Ez valóságos értéke Vajda Sándor háború alatt megjelent cikkeinek, a magyar képviselőház román tagjai és a román püspöki kar által tett hűségnyilatkozatoknak.

1918 október 7-én a monarchia békét ajánlott az antant-hatalmaknak a wilsoni pontok alapján.

Ez volt a jel, hogy a románok eldobják az álarcot s nyíltan előálljanak követeléseikkel.

A román nemzeti párt végrehajtó bizottságának megbízásából, október 18-án deklarációt olvasott fel Vajda Sándor a magyar képviselőházban, amelyben bejelentette, hogy a román nép élni kíván önrendelkezési jogával, hogy „maga határozhassa meg állami elhelyezkedését”. „Évszázados szenvedések és küzdelmek után a monarchiában élő román nemzet teljes nemzeti élethez való elidegeníthetetlen és elvülhetetlen jogainak érvényesülését kívánja.”

Nemsokára kitör Magyarországon az októberi

forradalom és felfordult a rend. Megalakultak a nemzetiségi tanácsok s november 10-én a román tanács feliratot intézett a magyar kormányhoz, amelyben a románlakta vármegyéknek a román nemzeti tanács impériuma alá való bocsátását követelték. A kormány Jászi Oszkárt küldte, hogy tárgyaljon a románokkal.

Jászi a magyar kormány nevében elismerte a románok önrendelkezési jogát, de követelte azt a többi, azon a területen lakó nép számára is. „Mi olyan rendet akarunk teremteni”, mondta, „amelyben magyarok, románok és szászok békésen és harmonikusan megférnek egymás mellett”, Ennek megvalósítására Erdély számára a svájci Eidgenossenschaftok mintájára föderális államformát ajánlott fel.

A nemzeti tanács aznap elhalasztotta a választ, várták Maniut, aki Bécsből volt érkezendő másnap.

A következő napon hosszú tárgyalás indult meg, de megegyezés sehogysen bírt létrejönni. Maniu kijelentette, hogy a román nép nem akar elnyomottból elnyomóvá válni, de „mint szuverén nemzet a szuverénítás minden attribútumát követeli”.

Jászi tovább próbálkozott, de a románok minden ajánlatát visszautasították. Erre Jászi, mint egy erdélyi román írja, „kezét tördelve” fordult hozzájuk, hogy mondják meg hát világosan: mit akarnak? Mire Maniu a történelmi kijelentést tette:

„Teljes elszakadást”.

Jászi fölállt s visszautazott Budapestre.

A szakítás a magyar kormánnyal tehát megtörtént, de a hangulat nagyon pesszimista volt. Híre járt, hogy a magyarok készülnek Erdélybe bevo-

nulni s a székelyektől is nagyon féltek az oláhok. Ám nemsokára híre kelt, hogy a román hadsereg összeszedte magát s ismét készül a védtelen Erdélybe betörni. A román lapok megkönnyebbüléssel közölték, hogy a dicső román hadsereg a „szent nemzeti jog nevében átlépte a Kárpátokat”.

November 21-én megjelent a román lapokban a nemzeti tanács felhívása a gyulafehérvári népgyűlésre december első napjára. A magyar- és németnyelvű lakosságról, minden nemzeti egyenjogúság hangsúlyozása mellett sem volt szó.

December elsején hát összesereglett Erdély és a Bánát román népe Gyulafehérvárott.

A román vezérek készületlenül, megállapodás nélkül jöttek a gyűlésre s előzetesen hosszasan tanácskoztak. A beszédekből minden pillanatban kicsendült az uniótól való félelem. Némelyek tiltakoztak minden különállás ellen, legtöbben autonóm kormányzatot követeltek. Végül ismét Maniu döntötte el a dolgot. Kijelentette, hogy a népgyűlés csak az egyesülés tárgyában lehet illetékes a határozásra s ennek nem lehet feltételeket szabni. Indítványára az értekezlet csak „provizórius autonómiát” kötött ki Erdély számára.

Azután kimentek a nép elé s ott sok beszéd hangzott el. A határozatot Goldis terjesztette elő s ennek alapján a gyűlés elfogadta a kilenc szakaszból álló híres „gyulafehérvári rezolúciókat”. Az első szakasz kimondta Erdély és a románlakta magyarországi területek egyesülését a királysággal, a második ideiglenes autonómiát tartott fenn e területek számára. Azután következtek „alapelvek”, amelyek a jövőbeli Nagyrománia alapjait kell, hogy képezzék s amelyeket Goga Octávián később

egy pár malomalatti politikus hóbortjának nevezett s végül egy pár frázis a hős román katona és az antant hatalmak előtt való tiszteletadásról, akik együttesen „megmentették a civilizációt a barbarizmus karmai közül”.

Pár nap múlva küldöttség vitte a rezolúciókat Bukarestbe a király elé s 1919 decemberében a román törvényhozás fogadta el, de törvénybe csupán első szakaszát iktatta, amely az egyesülésről szól.

Az alapelvekre, amelyek nemzeti egyenjogúságot és az állam demokratizálódását, tisztességes kormányzatot követelnek a megalakult Nagyrománia számára, egy szót sem vesztegetett a törvényhozás.

Így jött létre négy ország fosztogatásával Nagyrománia.

Az új állam, eltekintve a Balkánon, a Timok völgyében és a szerb Bánátban, Bulgáriában és a Dnyeszter orosz partján élő pár százezer román-tól, ma már az egész románságot magában foglalja. A világháború előtti 137.903 négyszögkilométer területű kis román királyság a világháború után területében több, mint megkétszereződött, 294.967 négyszögkilométer területű Nagyromániává lett. Lakosságának száma csaknem két és félszer nagyobb, de hogy mennyi, az ma, közvetlenül a népszámlálás előtt, pontosan nem állapítható meg. 1920-ban Románia elmulasztotta a népszámlálást. Az össznépeség száma egy 1927-ben végrehajtott, de sok hibája miatt hivatalosan közzé nem tett népszámlálás szerint, 16.940.074.

II. AZ ALKOTMÁNY

Romániában a 19. század kezdetéig alkotmányról, közjogról nem lehet beszélni. Mint egy kiváló közjogász, Ion Stambulescu írja, a fejedelemségekben alkotmányjognak nyoma sincs és csak a vajdák elleni folytonos lázadásokból lehet következtetni, hogy azok abszolút „semmiféle törvény által nem korlátozva, tetszésük szerint uralkodtak”. Nem változott ez a helyzet a 17. század fanarióta uralkodói alatt sem, a kormányzat alapja akkor is a fosztogatás és az önkény volt.

Az 1828—34. évekbeli orosz megszállás alatt Kiseleff tábornok, orosz kormányzó felügyelete alatt két bizottság terjedelmes kódexben, az ú. n. „Regulament Organicban” megszervezte a fejedelemségek alkotmányát és közigazgatását. A cári uralom ajándékozott a román népnek először alkotmányosságot, amelyet maga nem tudott kivívni magának. A Regulament közjogi intézkedései 1858-ig, közigazgatási része 1864-ig volt érvényben. Ma szégyenkezve néznek vissza e cári alkotmányra a román közjogi írók s reakciós, bojár uralmat védő szervül szeretik feltüntetni; de a fejedelemségekben rendet teremtett.

A negyvennyolcadiki erőtlén forradalmi mozgalmak, — bár a tömeg elégette a Regulamen-

tét, — nem hoztak változást, az izlazi manifesztum nyomtalanul elhangzott. 1858 után a párizsi konferencia rendelkezéseivel és Kogalniceanu „Státútumával” próbálkoztak, míg végre Cuza trónvesztése után létrejött az 1866 július 26-iki alkotmány, amely 1879-ben a berlini szerződés, 1884-ben a királyság kikiáltása és 1917-ben az általános választói jog törvénybeiktatása folytán történt változtatásokkal, 1923-ig volt érvényben s alapját képezte az utolsó alkotmányrevízióknak is. Tipikus papíralkotmány, amelynek a román nép lelkivilágához semmi köze s amelynek sem szelleme, sem betűi nem mentek át a közéletbe.

A világháború befejezése után az 1866-iki alkotmány nem lépett azonnal egész Nagyrománia területén életbe. Besszarábia és Bukovina feltétlenül egyesült volt a királysággal, de a gyulafehérvári rezolúciók második szakasza az alkotmányozó gyűlés összeültéig autonómiát tartott fenn Erdély számára s Erdély ügyeinek vezetésére egy nagy nemzeti tanácsot, *maré sjat nationalt*, rendelt azazal a feladattal, hogy „a román nemzetet képviselje” és mert egy ilyen nagy testület nehézkesnek látszott, a nemzeti tanács egy tizenöt tagú kormányzótanácsot, *conziliu dingentet*, küldött ki, amely közel két évig, 1918 december 2-ikától 1920 ápriliséig vezette Erdély kormányzatát. A konziliu hatásköre nem terjedt ki a kormányzat minden ágára, az 1918 december 11-iki 3.632. számú Decret Lege kivette hatásköréből, a külügyeket, hadügyet, vasutat, postát, távirót, a pénz- és vámügyeket és az állam általános biztonságának ügyét. Ezek a bukaresti központi kormány részére voltak fenntartva. Erdély akkori közjogi helyzete Horvát-

ország és Magyarország viszonyához hasonlított Szent István koronája alatt.

Ez az állapot természetesen nem lehetett állandó: Nagyrománia nem federálisztikus alapon jött létre. Az erdélyi kormányzat mind több és több ága csúszott a bukaresti kormányzat kezébe, a konziliu dirigent hatásköre mind jobban elsorvadt s 1920 tavaszán, mint említettem, végkép megszűnt.

1923 márciusában megtörtént az alkotmány revíziója, s az új alkotmány kimondja, hogy „a román királyság egységes és oszthatatlan nemzeti állam”. Hogy az új államban több millió kisebbség is lakik, arról a revideált alkotmány nem vett tudomást.

III. TÖRVÉNYHOZÁS ÉS KORMÁNYZAT

Az alkotmány 33. §-a szerint „minden államhatalom a nemzettől ered”. Ez azonban csak a papíralkotmány elmélete. A valóság az, hogy a románok szellemi és szociális helyzete, a politikai képzettség hiánya a népet egy mozdulatlan, fejlődésre képtelen tömeggé teszi, amely semmiféle államhatalomnak, vagy közéleti megnyilatkozásnak nem forrása.

A román nép nagy tömege, a kevés erdélyi görögkatolikusokat kivéve, a szűk, nyomasztó tradíciójú, nemzeti ortodox egyház tagja: sem a katolicizmus egyetemlegességét, sem a protestantizmus haladó szellemét befogadni nem volt képes. Sőt a görögkatolikus egyház sem tudott soha a keleti ortodoxizmus fullasztó légköréből kimenekülni. S ez a nép a világháború előtt mind földművelő volt, nagybirtokos bojár, vagy jobbágyi sorban élő paraszt. Ipari középosztály nem volt, a paraszt háziiparával maga állította elő ipari szükségleteit; a kereskedelem idegen eredetű és fajú nép kezében volt és van mai napig is számbavehető középosztály csak a városokban él. Az ország lakosságának több mint 75%-a földművelő paraszt, kiknek 85%-a írástudatlan, a politikai nevelés eszközei, könyv és hírlap, idegen előtte. Tíz év

óta általános választói joggal és a földreform folytán törpe birtokkal bír, de az elképzelhetetlenül korrupst és terrorisztikus választások megakadályozzák, hogy választójogával szabadon élhessen is. Politikai érdeklődése nincs s mint egy román politikai író, Draghicescu, megállapítja, a választói jogén sem a nép küzdött, hanem a liberális doktrína adta, a földreformot is a polgárság vívta ki számára s amióta a földkérdés jól-rosszul meg van oldva, politikai érdeklődésének utolsó szikráját is elvesztette. Egy nép, amelyet az 1913-iki bolgár hadjárat után Bratianu így jellemezett: „A bolgár paraszt nyújtja kezét; a mienk reszket és azt mondja: kezét csókolom”. Az erdélyi és a bukovinai, sőt az orosz helyi önkormányzaton felnevelődött besszarábiai nép csatlakozása folytán, egy műveltebb román elem került az államba, de a kormányzat jellegén a bukaresti centrum befolyása alatt változtatni azok sem bírtak.

A nemzetet tehát, „amelyről az államhatalom ered”, a politikai korrupcióban tehetetlen parasztság, az alig 20 százaléknvi intelligencia és az elnyomott kisebbségké képezik.

Ezeken az alapokon épültek fel az ország politikáját intéző pártszervezetek.

1. POLITIKAI PÁRTOK

A világháború előtt Románia parlamenti életében látszólag a váltakozó két-párt rendszer uralkodott: liberálisok és konzervatívok váltogatták egymást a kormányon. De az országot kormányozta tulajdonképpen a Bratianuk által vezetett liberális

párt, amelyet hosszabb, vagy rövidebb időközökben rövid időre felváltottak a konzervatívok.

A liberális párt eredete a negyvennyolcas időkre nyúlik vissza. Radikális elvekkel indult el és demokratikus eszmét hirdetett, de e hajlamai hamar háttérbe szorultak. A népet demokratikus reformokkal bízatták, de azokból soha sem valósítottak meg semmit. A parasztnak földet, választójogot ígértek, de az 1907-iki véres parasztlázadás után sem valósították meg s a demokrata demagógokból lassankint magukból is bojárok, nagybirtokosok lettek; Bratianu, a kis postamester fia mint nagybirtokos halt meg s a liberális párt a világháború után mint konzervatív párt jelent meg Románia politikai színterén. 1866-tól 1918-ig túlnyomóan ők kormányozták Romániát, de a világháború kellett, hogy közbejőjön, hogy 1848 óta ígért reformjaikból valami megvalósuljon.

Nem is csinált az ország kormányzatában semmi különbséget, hogy a konzervatív Catargiu vagy Rosetti, vagy a Bratianu valamelyike ült a miniszterelnöki székben. A két pártot nem választották elvi ellentétek el s a kormányváltozásoknak nem volt semmi köze a nyugati államokban ismert parlamenti váltogazdasághoz, ötven éven át kormányozta Romániát a két Bratianu, apa és fiú, nem nyíltan, vállalva a politikai felelősséget a kormányzat menetéért, hanem a királyi palást, az uralkodói privilégiumok mögé bújva, a király személyét tolva előtérbe. „A pártok” írta nemrégiben professzor Radulescu Motru, „nem politikai programok megvalósításáért, hanem bizánci stratégia módszerével a pénzügyek kontrollírozásáért küzdöttek; Károly király undorral nézte ezt a csúnya háborúságot s

azt a módot választotta, hogy automatikusan váltakozva bízta a kormányt a pártokra. Így gondolt némi tisztességet vinni a politikai életbe”.

A két párt e berendezkedésén gyökeres változást okozott a világháború.

A háború kitörésekor a liberálisok voltak kormányon, akik az antant oldalán akartak a háborúban résztvenni s akikhez néhány konzervatív csatlakozott, míg a konzervatívok zöme, Carppal és Marghilománnal a hármasszövetséghez ragaszkodott. Románia tényleg az antant oldalán lépett háborúba, de az 1916—17-iki hadjárat elveszett. A veszített hadjárat és az ezt követő bukaresti béke azonban nem a liberálisok, hanem a konzervatívok bukását jelentette: a központi hatalmak összeomlása után Románia a győztesek oldalán találta magát s Nagyrománia megalakulása a liberális külpolitika sikerét és a konzervatívok megsemmisülését jelentette. A konzervatív párt ketté szakadt, egyik töredéke Take Jonescu vezérlete alatt egy ideig tengődött; de vezetői lassankint meghaltak, a párt tagjai elszéledtek, beolvadtak a liberálisok közé, vagy Averescu pártjába.

De a pártviszonyok átalakulásának más oka is volt, mint a háborúval kapcsolatos külpolitikai háttér.

A román parasztnak, a nép nagy tömegének, — mint említettem — más közéleti érdeklődése, mint földhétsége, nem volt. A földreform ott is volt minden kormány programján, de soha sem valószínűsítette meg egyik sem. A háború alatt a román paraszt csodálatos magatartást tanúsított. Küzdött rossz vezetés alatt, vérzett teméntelenül, szenvedett iszonyú vereségeket; oldalán orosz csapatok harcol-

tak, de mikor Oroszországban kitört a bolsevizmus és az orosz katonák között megkezdődött a kommunista szervezkedés, a földtelen, jogtalan, kiuzsorázott román paraszt nem hallgatott a bolsevista csábításra. 1917 decemberében román csapatok vették körül a socolai orosz bolsevista tábort, lefegyverezték s áttették őket a Dnyeszteren. Román írók szerint történt mindez azért, mert még 1917 tavaszán, a német-osztrák-magyar okkupáció nyomorúsága alatt, megígérte volt népének a király s megszavazta a törvényhozás a földreformot és az általános választói jogot s a nép bízott benne. A reformok lassankint létre is jöttek, hogy milyen eredménnyel, — arról majd később. De nyomában radikális változás állt be politikai elhelyezkedésben.

A konzervatív irányzat elvesztette a talajt, a földreform folytán a közép- és nagybirtokos osztály eltűnt, az új, kisbirtokos, analfabéta parasztság nem lehetett a konzervatív vagy bármiféle politikai gondolat hordozója.

De a liberális párt, — amely csak nevében liberális, de politikáját a legreakciózusabb nacionalizmus és rideg kormányzati centralizmus, közgazdasági és pénzügyi magáraltaltság képezi, — sem tudott az új tömegekre támaszkodni, amelyek különben sem képeznek politikai értéket, hanem támaszkodik az udvar, elsősorban az uralkodó kegyére, a hadsereg szimpátiájára, a nehéziparra, a nagybankokra és az egyéni érdekek kielégítésén alapuló személyes kapcsolatokra. *Prin noi insine*, „mindent magunk által”: a párt jelmondata, ami csak egy vaskézzel összetartott és minden egyéni érdeket kielégítő pártszervezet útján valósítható

meg. A Bratianu liberális pártja a háború után egy konzervatív párt helyét foglalta el.

A háború azonban nemcsak elpusztított és átalakított pártokat, hanem újakat is hozott létre.

A háború vége táján, 1918-ban, Averescu tábornok, a népszerű marasesti győző, egy „népligát” alapított, inkább demagógiával, mint komoly politikai és társadalmi program alapján: mint minden román politikus, földet ígért a hadviselt katonának. A liga később politikai párttá, a „néppárttá” alakult s Erdélyben is talált némi talajra; Goga, az ismert költő, Bucsan és később Goldis csatlakozott hozzá, mindnyájan inkább Maniu elleni gyűlöletből, mint meggyőződéstől vezetve. A liberálisok örömmel fogadták az új alakulást, amelynek nyomában, a konzervatív párt elmúlása után, a régi, román értelemben vett parlamenti válto gazdaság visszatérését remélték.

Nem vették számba a liberálisok az új területek népét.

Már a háború alatt volt a Regátban egy radikális gondolkozású néptanítónak, Michalachénak, egy párttöredéke, amelyhez később Madgearu és Lupu csatlakozott. Besszarábiában szintén volt egy régebbi keletű radikális paraszt alakulat, Stere, Pan Halippa és Inculetz vezetése alatt. E töredékek a háború után összeolvadtak s megalakult egy erősen radikális hajlamú „paraszt párt”, amelyet a liberálisok előszeretettel vádoltak kommunista tendenciákkal.

Erdélyben viszont készen állt Maniu, Vajda Sándor, Pop-Csicsó, Goldis vezetése alatt a régi, magyar időkből való román nemzeti párt, amely-

nek, mint kisebbségi alakulatnak, szintén liberális hajlamai voltak.

Volt tehát radikális tendenciájú pártszervezet elég az új államban.

Úgy az erdélyiek, akik a gyulafehérvári egyesülés első pillanatától fogva tartózkodóan viseltettek a regáttal szemben, mint a besszarábiaiak, éles ellentétben álltak az ó-királyságbeli liberálisak egoista, korrupt politikájával, de komoly, konstruktív programja egyik pártnak sem volt s vezetőiknek hiányzott kormányzati tapasztalatuk. Az unió óta 1928-ig parlamenti szecessziókban kulmináló meddő harcot folytattak a regáti kormányok ellen. 1926 októberében a két párt Maniu elnöklete alatt „nemzeti parasztpárt” néven egyesült s 1928 november végén végre kormányra jutott.

Minden jelentőség nélkül való a minden áron szereplésre vágyó politikai szélkakasnak, bukaresti egyetemi tanárnak, Jorga Miklósnak, „nemzeti demokrata” pártja, amely legtöbbször egyedül Jorgából áll és Cuza jassii egyetemi tanár antiszemita „nemzeti védelmi pártja”, amelyben viszont minden román helyet foglalhatna, lévén Romániában mindenki, aki nem kisebbség, antiszemita.

A munkásság szervezve tulajdonképpen csak Erdélyben van, de van egy országos szociáldemokrata párt, ezt azonban Bratianuék úgy elnyomták, hogy a múltban csak egy törvényhozásban szerepelt egy taggal s csak most, a nemzeti parasztpárt uralomra jutásakor, választási kartellben a kormánnyal, jutott számottevő képviselőhöz.

A kommunisták, mint államellenes szervezet, nincsenek politikai pártként elismerve, de Besszarábiában nyugtalanító propagandát fejtenek ki.

A kisebbségek, a magyar és a szász, és az 1930. év folyamán szervezkedett bolgár kisebbség, külön pártban vannak szervezve s hol önállóan, hol a kormányt támogatva, hol kisebbségi blokkba egyesülve küzdenek; küzdenek a szó szoros értelmében, ezideig eredménytelenül. Támogatták legyen az Averescu-kormányt, vagy paktáltak a Maniu-kormányval, mindig csalódtak, az elnyomás nem enyhül s a kisebbségi törvény ígért kodifikációja nem halad.

2. A VÁLASZTÓI JOG ÉS A KORMÁNYOK

Jóllehet az alkotmány szerint minden államhatalom a nemzettől ered, amelyet az képviselői és szenátorai által két kamarából álló törvényhozáásban gyakorol, a hatvanhatodiki politikusok nem bíztak a népben s befolyását a politikai életre csak egy szűk, cenzusos, kollégiumokban gyakorolt választói jog iátján engedték meg. Később, lassanként bővült a választói jog s a háború után minden huszonegy évet betöltött férfi választói jogot nyert, amennyiben az általánosan megállapított kizárási okok nem forognak fenn.

A választás a régi alkotmány szerint titkos és kötelező volt, községenkénti szavazással s 50.000 választó választott egy képviselőt és 100.000 egy szenátort. A szenátusnak voltak hivatalból delegált és választott tagjai s a törvény intézkedett a passzív választói jogról.

Ez a választói jog 1926 márciusáig volt érvényben

Mikor a világháború kitört, mint említettem, Bratianu liberális kormánya volt uralmon. Az

1916—17-iki vesztett hadjárat után koalíciós Bratianu—Jonescu-kormány alakult, de a béketárgyalások megkezdésekor, — 1918 januárjában, — lemondott s helyét Averescu tábornok pár heti katonai kormánya után elfoglalta a konzervatív Marghiloman, aki a központi hatalmakkal szemben érzett szimpátiája folytán alkalmasabbnak látszott a béke megkötésére. 1918 májusában létrejött a bukaresti béke.

A központi hatalmak összeroppanása után Marghiloman el kellett hogy hagyja helyét s Coanda tábornok egy hónapi katonai kormánya után, 1918 november 29-én visszatért Bratianu.

Ekkor már csatlakoztak az irredenta tartományok s megkezdődtek a párizsi tárgyalások. A román békedelegációt Bratianu vezette Párizsba, de a tárgyalások egyáltalában nem úgy folytak, amint azt Bratianu diktálni szeretne volna. Két kérdés volt, amelyet a hatalmak, Bratianu felfogása szerint, a román érdekekkel ellenkezően készültek megoldani: a bántság megosztása és a kisebbségek védelme. A románok az egész bántságot maguknak akarták megtartani s nem akartak a szerbekkel osztani, a kisebbségek nemzetközi kontroll alatt való szervezését pedig nem akarták vállalni. De a hatalmak hajthatatlanok voltak, Bratianu duzzogva otthagya Párizst s mikor a hatalmak kényszeríteni akarták Romániát, lemondott s Vaitoianu tábornok kísérlete után, Vajda Sándor alakított kormányt s írta alá 1919 december 9-én a kisebbségi szerződést.

A háború után Vajda kormányával kezdődött meg a román kormányváltások tipikus sorozata.

Vajda, mint miniszterelnök, buzgón látogatta

a győztes államok kormányait, hogy hangulatot csináljon az eljövendő magyar béke számára, amikor, 1920 márciusában Londonban kapta a hírt, hogy a király elbocsátotta s a kormányt Averescu tábornokra bízta, aki, mire Vajda Bukarestbe ért, már fel is oszlatta a törvényhozást.

Vajda bukásának semmi érthető oka nem volt; a liberálisak, Bratianu intrikájának volt az eredménye, aki gyűlölte benne az erdélyit. Vádolták, hogy aláírta a kisebbségi szerződést és eladta a fél Bánátot, hogy nem bír a bolsevizmussal. De egyelőre, a zavaros helyzetben nem Bratianu vette át a kormányt, hanem Averescut és néppártját ültette kormányra, aki akarva-nemakarva pace makerjévé vált.

A választásokból hatalmas többséggel került ki Averescu: 369 mandátum közül 226-ot nyert el. De e hatalmas törvényhozó eszközt Averescu nem tudta kihasználni, egyetlen alkotása a szerencsétlen földreform volt; másfél év telt el eredménytelen próbálkozások között s akkor, megint nyilvánvaló ok nélkül, az uralkodó elbocsátotta Averescut s Take Jonescu halvaszületett kísérlete után, 1922 január 19-ikén Bratianu vette át a kormányt. A képviselőválasztásokon most a liberálisak arattak hatalmas győzelmet: 227 képviselőjük került a kamarába s négy éven át, 1926 március végéig kormányoztak, amikor, véget érve a törvényhozási ciklus, bár a törvényhozás mindkét házában hatalmas és megbízható többsége volt és bírta az uralkodó bizalmát, lemondott Bratianu.

Miért távozott a kormány?

Hans Ottó Roth, a szászok vezére politikai misztériumnak nevezte, de az volt annak idején Vajda

és Averescu távozása is. Egy cikkben, amelyet Vintila Bratianu, Jonel testvére és pénzügyminisztere írt a kormányváltásról, azt írja, hogy Bratianu távozásának oka „egyfelől az, hogy a liberálisak belátták, hogy a kormányzat egy ideig más irányban kell, hogy haladjon, mint eddig; másfelől, a kormány távozását a pártok relatív helyzete magyarázza meg”. Ezzel az értelmetlenséggel szemben Bratianu távozásában a román kormányváltások törvényszerűsége nyilatkozott meg: kimerült korrupciójában, visszaéléseiben, érezte az ország undorát erőszakos, törvénytelen kormányzatával szemben s lehullott, mint a rothadt alma a fáról, mint a megtelt pióca a beteg testéről.

Románia úgy közigazgatási és igazságszolgáltatási, mint politikai téren a korrupció és vesztegetés, a visszaélések klasszikus hazája. A legutóbbi Maniu választásokig (1928 őszén) Romániában tiszta választás nem volt: közigazgatási és csendőrterror, erőszakoskodás, vesztegetés, a választók visszatartása a szavazó helyiségektől, a szavazólapok eltüntetése vagy mással helyettesítése, meghamisítása, a jelölés megakadályozása: ezek jellemzik a román választásokat. Ez nyilvánul meg abban a beavatott előtt érthetetlen dologban, hogy minden választás alkalmával a mindenkori kormány elnyomó többséggel győz. Mikor 1922 tavaszán Bratianu feloszlatta a házat, 369 képviselő közül 226 volt Averescu párti; a választáson a néppárt megsemmisült, hogy hírmondója sem maradt s a kamarába 227 liberális került.

Az elképzelhetetlen választási korrupciót követte a kormány négyéves uralmának kormányzati korrupciója s Bratianu, érezve minden bűnét, ön-

ként átadta a kormányzatot helytartójának, Averescunak, hogy annak párhónapi kormányzata alatt legyen az országnak alkalmja felejtetni s viszont Averescuék hasonlóan korrupt kormányzatát megútni. Beszéltek arról is, hogy Bratianu és Averescu között egyezség volt, amely szerint Averescu kötelezte magát, hogy a Bratianu-kormány törvényhozási intézkedéseit nem változtatja meg s helyét akkor adja át Bratianunak, amikor az kívánja.

Hogy volt-e ilyen megegyezés, vagy sem, az nem tudható, de valószínűvé teszi az a megmagyarázhatatlan körülmény, hogy Bratianu, mielőtt távozott volna, az ülészak meghosszabbítása árán, 1926 tavaszán keresztülhajszolt egy választójogi törvényjavaslatot. A választójog és a választási eljárás reformja és egységesítése szükséges lehetett, de gyanús volt, hogy a távozó, ellenzékbe készülő Bratianu olyan választási eljárást iktatott törvénybe, amely, főleg a román választási erkölcsök mellett, föltétlenül biztosítja minden választató kormány hatalmas többségét.

A választói jog maradt, mint volt: általános, egyenlő, titkos; a választási eljárás azonban teljesen átalakult olasz, fasiszta mintára.

A választás kisebbségi, arányos képviseleti, pártokra szóló szavazó listák használatával történik választókerületenként s a választókerületet képezi a megye, számszerint 71.

A szavazás körzetenként történik; a szavazatokat a megyei választási iroda gyűjti össze s terjeszti fel az igazságügyminisztériumban szervezett központi választói bizottsághoz, amely kiszámítja a pártok arányát s felosztja a mandátumokat. Az eljárás komplikált. Mindenekelőtt megállapítja a bizottság, hogy az

egyes pártok az összes beadott szavazatok hány százalékát nyerték s azt a pártot, amely a szavazatok relatív többségét, de legalább 40 százalékát nyerte el, *többségi párt*nak nyilvánítja; ha ilyen párt nincs, nincs többségi párt. A többiek kisebbségi pártok.

Ezután, — mellőzve a bevezető komplikált számolás ismertetését — a különböző, a megsemmisített és a 2%-on alul a pártokra esett szavazatok levonása után, ismét megállapítja a bizottság a most elfogadott pártok arányát s az összes szavazatok felét kapja a többségi párt, a fennmaradó szavazatokon pedig megosztóznak százalékuk arányában az összes, többségi és kisebbségi pártok egyaránt. Tehát: a többségi párt megkapja először az érvényes szavazatok felét s a fennmaradó másik félből számarányának megfelelő számú szavazatot, míg a kisebbségi pártok csak a második 50%-on osztoznak a többségi párttal együtt százalékszámuk arányában.

Mikor ez megtörtént, a bizottság a kerületekben elért szavazatok arányában szétosztja a pártok között a mandátumokat.

Ilyen eljárás mellett természetesen nincs olyan kormány, amely ne bírjon hatalmas többséget szerezni a választásokon. Ezt a választási eljárást adta ajándékba ellenzékbe vonulásakor Bratianu Averescunak.

Mielőtt azonban még Averescu átvette volna a kormányt s megtörténtek volna a választások, 1926 januárjában egy pár évig tartó intermezzo első jelenetei játszódtak le, amelyek súlyosan megzavarták a közéletet.

1925 végén Károly trónörökös otthagya feleségét, Helena görög hercegnőt és fiát, Mihály herceget s Madame Lupescuval Párizsba költözött. Nem ez volt első escapadeja: a háború végén a szép Zizi Lambrinival volt szerelmi kalandja.

Az eset kellemetlenül érintette az országot és a dinasztiát. Bratianu és a trónörökös között erős

ellentét állt fenn. A trónörökös látta a dinasztia megszégyenítő, függő helyzetét Bratianúval szemben, undorral fordult el tőle. A mindenható ember egyszerre csak szemben találta magát a felázadt királyfiúval, aki egyszer, ha királya lesz, függetleníteni fogja magát és országát tőle. II. Vilmos és Bismarck emléke támadhatott fel előtte.

Bratianu hamar rávette Ferdinándot, hogy radikálisan végezzenek a kicsapongó trónutóddal; iniciatívájára a parlament 1926 január 4-én megfosztotta Károlyt a trónutódlástól, trónörökössé a gyermek Mihályt deklarálta s kiskorúsága idejére egy háromtagú régenstanácsot szervezett, melynek tagjait is kijelölte: Miklós herceget, Károly öccsét, Miron Christea orthodox pátriárkát és Buzdugan semmítőszéki elnököt.

A trónörökös külföldi száműzetésbe ment s a Károly-veszedelem elmúlt Bratianu feje felől, mehetett pihenni, hogy pár év múlva visszatérjen s folytassa uralmát a bábkirály nevében. A kormányváltás nyomában Maniu nemzeti pártja, amely egyedül foglalt a nagy pártok közül állást Kátoly mellett, szétszűllött. Az uralkodó erősen szenvedett fia száműzetése miatt, de visszacsinálni nem merte a dolgot. Úgy látszott, hogy Bratianu politikája teljes sikert aratott.

A sors útjait azonban még Bratianu sem bírta előre megszabni.

1926 őszén az addig erőteljesnek látszott királyon rákos betegség tört ki s tavaszra nyilvánvalóvá lett, hogy a vég nincsen távol. Azonnal megjelent Bratianu: egy olyan nagy politikai változás alkalmával, mint az uralkodó-váltás, ő

akart kormányon lenni. A király indokolás nélkül elbocsátotta Averescut s Batbu Stirbeynek, Bratianu sógorának koalíciós kormányalakítási komédiája után, június 22-ikén ismét Bratianu volt a miniszterelnök.

Egy hónap múlva, 1927 július 20-ikán meghalt a király s e pillanattól kezdve Bratianu hatalma és népszerűsége hanyatlóvá vált: háta mögül eltűnt a Nagyrománia létrejöttének megtestesítését képviselő uralkodó dicsfénytől övezett alakja, aki Bratianu keze és befolyása alatt nőtt nagyra s akit viszont Ferdinánd erős ragaszkodással támogatott s akiben feltétlenül bízott. A régenstanács sem az uralkodó tekintélyével nem rendelkezett, sem Bratianu iránt olyan bizalommal nem viseltetett, mint az elköltözött király.

Bratianu azonban nem érte meg saját alkonyát: királya után négy hónappal, 1927 november 27-én meghalt. Váratlan haláláról mindenféle mese kelt s a nép között az a hír terjedt el, hogy megmérgezték.

Bratianuval Románia legnagyobb államférfia költözött el, akinek a románság egyesülését köszönheti; az ő rendíthetetlen akarata, erős hite és vakmerő dacossága, kétszínűsége és balkáni korrupsága hozta létre Nagyromániát. Méltó utóda nem akadt. Az elhúnyt kívánsága szerint és jobb híján, öccsét, Vintilát választotta elnökévé a liberális párt s ő vette át a kormányelnökséget is. De Vintila össze sem volt hasonlítható Jonellel. A közvélemény szorgalmas, dolgos, de korlátolt s ennek következtében makacs embernek ismerte; háta mögött egy szerencsétlen pénzügyi politika állt, melyet csak bátyjának hatalmas egyénisége tudott fe-

dezni. Királyi tekintély sem állt mögötte s érezve veszendőbe indult népszerűségét, egymás után kereste a pártok támogatását, amelyek azonban, ellenkezőleg, mind hevesebben támadták.

Az egyetlen számottevő párt e pillanatban a nemzeti parasztpárt volt. Averescuék az utolsó választás után, szokás szerint, elzüllöttek, a pártnak egyetlen képviselője sem ült a törvényhozásban. Maniu azonban nemhogy nem volt hajlandó a kooperációra, hanem a legélesebb harcot indította a liberális kormányzat ellen: hatalmas népgyűléseket tartottak Bukarestben és Gyulafehérváron, a párt parlamenti képviselői külön fiókparlamentbe gyűltek Bukarestben s kimondták, hogy a liberális párt „a nép ellensége”, öszre a liberális uralom helyzete tarthatatlanná vált s Vintila Bratianu érezve, hogy elvesztette úgy a régenstanács, mint a nemzet bizalmát, 1928 októberben lemondott. A lemondás közvetlen okául a külföldi kölcson meghiúsulásának veszélyét adták.

A régenstanács kezdetben húzódozott a radikálizmussal vádolt erdélyi-besszarábiai nemzeti-parasztpárttól s Titulescut, a londoni követet, bízta meg egy koalíciós kormány alakításával; de Maniu megtagadta a közreműködést. Pár napi halogatás után, november 10-én végre Maniu kapott megbízást, megalkotta kormányát, amelyben túlnyomóan erdélyiek foglaltak helyet, feloszlatta a törvényhozást s 1928 december elején megtörténtek a választások. E választás lefolyása némi javulást mutatott a múltakhoz képest, nyílt hatósági terror és korrupció nem volt, helyét azonban mindenütt a magyarság elleni éles nemzetiségi izgatás foglalta el s a megfélemlítés hatása érzik e válasz-

tásokon. A kamara 387 mandátuma közül 348 jutott a kormánypártnak, 13 a liberálisoknak, 5 Averescuéknak és 5 a Lupu-féle szessziósoknak; a magyar népnek a népességi arányának megfelelő 32 képviselő helyett 16 képviselője és 6 szenátora jutott mandátumhoz.

A Maniu-kormány rettenetes örökséget vett át a liberálisoktól, a Bratianu-féle pénzügyi politika teljes csődöt mondott s az ország egy tehetetlen és korrupt közigazgatás közepette a közgazdasági csőd felé közeledett. A liberálisok ebben a szomorú helyzetben sem ismertek határt támadásaikban, vádban, rágalomban. A régenstanács pedig nem bírt rendet teremteni ebben a rettenetes marakodásban s a közvélemény mind jobban a felé az egyetlen pont felé fordult, amelyet az erő forrásául tartott: a száműzött trónörökös felé. Közvéleményben és hadsereg körében hol nyílt, hol halk és titkos propaganda indult meg Károly visszahozatala érdekében.

1929 őszén meghalt Buzdugan, a régenstanács egyetlen tagja, aki tekintélyt képviselt közöttük s helyébe a törvényhozás a semmitűszék másodelnökét, Saraczeanut, egy igénytelen, szürke embert választott. A régenstanács tekintélye még jobban lesüllyedt, udvar és hadsereg semmibe sem vette a tanácsot és Miklós herceg mindent elkövetett, hogy lejárássa azt. Ez a szerencsétlen állapot érlelte meg állítólag Maniuban a gondolatot, hogy hazahozza Károlyt és beültesse a régenstanácsba.

Hogy a kulisszák között mi történt, az ma sincs tisztázva. 1928 tavaszán már puccsot tervezett Károly, hogy visszatérjen s elfoglalja a trónt; de a puccs nem sikerült s az angol kormány Károlyt,

aki akkor angol földön tartózkodott, kiutasította az országból, mint alkalmatlan idegent.

Mindenesetre most, mielőtt Maniu, akinek nem érénye a határozottság, döntött volna, június 6-ikán Károly repülőgépen Kolozsvárra s onnan viharos éjszakán a Kárpátokon keresztül Bukarestbe érkezett. A kormány nem tudta, hogy mit tegyen, de egy pár politikus és az ucca lelkesen fogadta és királlyá akarta koronázni. A minisztertanács nem tudott megegyezésre jutni s Maniu lemondott. Egy háromnapos Mironescu-kormány lépett helyére, amely visszacsinálta az 1926-iki trónfosztást, Mihály királyt visszaküldte a gyermekszobába s Károlyt királlyá proklamálta.

A új király koncentrációs kabinetet akart alakítani, de Maniu nem tudta magát rávenni, hogy Bratianukkal és Gogákkal üljön egy kabinetben. Párnapi tárgyalás után, a király kénytelen-kelletlen belenyugodott és Maniura bízta a kormányzat továbbvitelét.

A politikai helyzet azonban nem jutott nyugvópontra. A régi nagyszerű liberális párt ketté szakadt. Vintila Bratianu és barátai nem bírták legyőzni Károly király iránti ellenszenvüket s megtagadták az új politikai helyzetben való részvételt. A párt egy része kivált és a fiatal Bratianu György vezetése alatt új liberális pártot alakított. De az uralkodó ellenszenvé is nyilvánvaló volt Maniu és az erdélyiek ellen. Trónralépte óta hangsúlyozta és arra törekedett, hogy a súlyos politikai és gazdasági helyzetben egyesítse az ország összes erőit és az összes pártokból, vagy talán pártokon felül, álló koncentrációs kabinetet hozzon létre. Végre Maniu, belátva lehetetlen helyzetét a királlyal szemben,

rossz egészségére való hivatkozással visszavonult és sok vajúdás után megalakult a második Mironescu-kormány. Tagjai között megfogyott számmal vannak az erdélyiek, hiányzik két legmarkánsabb alakjuk: Maniu és Vajda Sándor s az erdélyi nemzeti párt és a parasztpárt között napról napra élesebbé válik az ellentét. Úgy látszik, mintha a két párttöredék között újra beállana a szakadás.

Legmélyrehatóbb momentuma e forrongásnak a liberális párt krízise. Említettem, hogy a párt Károly visszatértekor kettészakadt s e régi történeti múlttal bíró párt jövője forog kockán. Ami ma a román állam, azt mind a liberális politikának köszönheti: az öreg Bratianu hozta Romániába királynak az első Hohenzollernt, a liberálisak kormányzata alatt folyt le az orosz-török-román háború és lett a berlini kongresszuson önálló állam s azután királyság Románia; a liberálisak s az ifjabb Bratianu vitte a világháborúba az országot az antant oldalán s az ő politikájuk eredménye a mai Nagyrománia.

Hogy a két liberális töredék sorsa mi lesz, azt ma nem lehet előre látni. Közben meghalt Vintila Bratianu is és a párt elnöke Dúca, a liberális kormányok külügyminisztere, egy, bár Bratianu iskolájában felnőtt, de európai látkörű ember lett. Bizonyos, hogy Romániának úgy bel-, mint külpolitikai tekintetben nagy előnyére szolgálna, ha e sovén, erőszakosságra, korrupcióra és vesztegetésre támaszkodó párt, amely felfogásaival és erkölcsével egyetemben anakronizmussá vált, eltűnének a közéletből, vagy legalább gyökeresen átalakulna.

Maniu távozásával egy nagy illúzió foszlott szét

a román közéletben. A regát korrupt és züllött közéletének orvoslását tíz éven át az erdélyieknek a magyar világból hozott tisztességétől és Maniu önzetlenségétől és puritánságától várta a román közélet. Még az 1922-iki botránkozató választások idején írta egy nyílt levelében Maniuhoz Radulescu Motru, a bukaresti professor:

„Igaz, hogy európai skandalum történt, de ilyen skandalumok nálunk ötven év óta történnek, amióta azt hazudjuk a világnak, hogy európaiak vagyunk. Önt bántják a választások; engem bánt a skandalumok hosszú sorozata, amit a civilizált világ elé tárunk. Bennünk nincs meg a tisztesség, hogy olyanak mutassuk magunkat, amilyenek vagyunk.

... Az ország azonban nem memorandumokat vár önöktől. Mi az ország politikai színvonalának európai nívóra való emelését várjuk az erdélyiektől. Az erdélyieknek az a kötelessége, hogy új életet öntsenek a régi királyság politikájába”.

Ebben a várakozásban csalódott a románság.

Maniuban nem volt meg az elhatározottság, nem volt meg az erő, hogy komolyan és bátran hozzányúljon a román közélet rettenetes romlottságához. Nemcsak ingadozónak, elhatározásra képtelennek bizonyult, hanem politikai belátásban, sőt állhatatosságban szükölködőnek is. Kétévi kormányzatát egy elhibázott közigazgatási reform s egy meg nem tartott ígéret, a kisebbségi törvény megalkotásának elmulasztása jellemzi. A román közéletből pedig eltűnt az a reménység, hogy van még egy párt, van még valaki az országban, akitől a nemzet a közéleti tisztaság megalapozását várhatja.

IV. ROMÁNIA BELPOLITIKÁJA

Románia belügyi helyzetét, intézményeinek szervezését az a tény determinálja, hogy Nagyrománia öt, teljesen különböző múltú, tradíciójú, politikai szervezetű és műveltségű terület annexiójából jött létre, amelyek mindenikében mások a követelmények és más jellegű intézmények voltak és vannak részben érvényben ma is. A regáti politikusok célja az állam jogi és politikai egységének megteremtése; az új tartományok államférfiai regionalizmus felé hajlanak. Ez a hajlam különösen az erdélyi románság körében jelentkezett, de éppen Maniu kormányzata mutatta meg, hogy a regát elleni szenvedélyes kifakadásokat nem lehet túlságosan komolyan venni. Az erdélyi románok regionalizmusa nem az állam egységének tartományi autonómia útján való megbontását jelenti, hanem csak azt az ellenszenvet, amit a magyar kormányzat tisztességéhez szokott erdélyi ember az odatelepített regáti közigazgatási tisztviselő és bíró korrupszával, zsarolásával és megvásárolhatóságával szemben érez.

A kisebbségek ideálja, természetesen, kultúr-autonómia, amit a kisebbségi szerződés ki is kötött a székelyek és szászok számára, de amelynek meg-

valósításával egyetlen román kormány sem gondolt.

Bukovina és Besszarábia egyesülése a regáttal feltétlen volt s e területekre a román törvények hatályát ki is terjesztették.

Erdély azonban autonóm kormányzat feltétele mellett egyesült a királysággal s másfél éven át, ha nem is a kormányzat minden ágában, önálló kormányzata volt. A konziliu dirigent Erdély területén érvényben hagyta mindazon törvényeket, amelyeket expressis verbis hatályon kívül nem helyezett s például, Erdély területén ma is érvényben van az 1868-iki nemzetiségi törvény, az osztrák polgári törvénykönyv, a magyar közjegyzői törvény, ipar-törvény, stb. Persze, végrehajtva a nemzetiségi törvény nincs.

Ez a helyzet nehéz. Egyelőre az alkotmány, a közigazgatás, a polgári és büntető perrendtartás és az iskolaügy terén kívül más nagyobb szabású egységesítés nem történt. A közigazgatás terén volt elég törvényalkotás: az 1925 június 14-iki, a közigazgatás egységesítéséről, az ezt követő 1929 augusztus 3-iki hatalmas, 572 szakaszból álló törvény, de egyik sem állandó. Az utóbbi, Maniu-féle decentralizációs kísérlet nem vált be s maga a Mironescu-kormány, amely tulajdonképpen azonos a Maniu-kormánnyal, már bejelentette reformját, ami a decentralizáció eltörlését jelenti.

Az egységesítési törekvéseken túl, három nagy belügyi problémával küzdök Románia, amelyeknek egyike sem tud nyugvópontra jutni: a választói joggal, a földreform és az iskolaügy kérdésével.

Az 1926-iki választási eljárást fentebb ismerttem, de e lehetetlen eljárással nincs megelégedve

az ország s Mironescu már ennek a reformját is bejelentette. Hogy milyen irányú lesz az, arról nem szólt.

1. A FÖLDREFORM

Életbevágóbb a választói jog kérdésénél a föld problémája. E kérdés az állam létezésével egykorú, csaknem egy század óta minden párt programjának első pontja, de a világháború befejezése előtt komoly lépés megoldására nem történt.

Románia pár excellence agrár állam, de sehol a világon a paraszt földhöz kötöttsége, birtoktalansága, nyomorúsága oly nagy és oly hosszantartó nem volt, mint ebben az államban. Európa utolsó véres parasztforradalma 1907-ben Romániában volt. „A paraszt a bojár tőkéje”, volt a régi felfogás és az 1848-iki agrárbizottság előtt egy vén paraszt így beszélte el helyzetüket:

„A zsandár kivitt minket, hogy feleségem arasson és én hogy kaszáljak s kis hároméves gyermekünk ott feküdt a napon, legyekkel belepve a szája körül, darazsaktól, szúnyogoktól csipkedve: — nem rabszolgaság-e ez? Az asszony reggeltől délig arat s nem engedik, hogy gyermekét megszoptassa. Miért mondják, hogy ez nem rabszolgaság, mikor mi tudjuk, hogy az a szenvedés, amit mi szenvedünk, a rabszolga szenvedése”.

A helyzet 1848 után sem változott, sőt 1866 után, miután megszűnt az osztrák és orosz humanus befolyás Romániára, a paraszt helyzete még rosszabb lett: védtelenül ki lett szolgáltatva a bojároknak. Az 1907-iki lázadás oly ijesztően tört ki, hogy a megrettent bojárság Ausztria-Magyarországhoz akart fordulni katonai segítségért, de a

végén elég volt Averescu tábornok egy hadteste, hogy vérbe fojtsa a lázadást, amely több, mint 10.000 paraszt életébe került. De ennek nyomában sem történt semmi.

Még állt a világháború alatt a marasesti front, amikor sokat szenvedett katonáinak földet ígért Ferdinánd király: „Én, a ti királyotok mondom nektek, hogy a kivívandó győzelem mellett, ami a nemzet örökkévaló háláját biztosítja nektek, megérdemeltétek a jogot, hogy annak a földnek, amelyért küzdöttetek, tulajdonosai legyetek. Földet fogtok kapni; én, a király, fogok jó példával járni elől”. Ezt az erkölcsi kötelezettséget be kellett váltani.

A háborút követő egy-két évben a csatolt tartományok és a regát önállóan próbálták megoldani a kérdést, legalaposabban a konziliu dirigent Erdélyben, de végrehajtásuk előtt létrejöttek az 1921 július 17-iki Garoflid-féle s az annak mintájára alkotott erdélyi, besszarábiai és bukovinai törvények.

E törvények intézkedései csak nagyjában azonosak, részleteikben az egyes tartományok viszonyaihoz simulnak, különös tekintettel nemzetiségi viszonyaikra. Az önmagában helyes és sok vidéken jogosult szociális reform különösen Erdélyben és Dobrudzsában a nemzeti kisebbségek kifosztására és tönkretételére szolgált s oly kevés szakértelemmel és annyi korrupcióval lett végrehajtva s a kisbirtokokhoz juttatott paraszt helyzete oly bizonytalanul alakult, hogy a reform Románia egész mezőgazdasági termelését pusztulással fenyegeti. A kisajátított földet szétosztották a modern gazdálkodáshoz nem értő parasztoknak és katonáknak,

anélkül, hogy ellátták volna őket tőkével és gazdasági eszközökkel. Az eredmény a föld teméntelen eladósodása, úgyhogy a regátban ma egy holdat 4.111, Bukovinában 8.641 és Erdélyben 8.138 lei adósság terhel. A román kormányok hosszú ideig iparkodtak előnyös színben tüntetni fel a reformot, de ma már a legkiválóbb államférfiak, Argetoianu, Mironescu, Vajda Sándor, bevallják, hogy a reform, úgy ahogy történt, nagy hiba volt s az államnak súlyos gondja, hogy a sok törpebirtokossal mi lesz és a mezőgazdasági termelés régi mérete hogyan lesz helyreállítható.

Az optások ügye annyi év után megoldáshoz jutott, de a kifosztott csiki székely közbirtokosság most fordult panaszával a népszövetséghez.

2. A KÖZOKTATÁS

Romániának kétségtelenül legnagyobb problémája a közoktatás. A románságra nézve probléma, hogy miként képes alacsony kulturális helyzetét magasabbra emelni, a kisebbségekre nézve probléma kultúrájuknak megmentése a román kormányok kérlelhetetlen ellenségessége miatt, amellyel a magasabb magyar és német kultúrát, egyházat és iskolát, tönkre akarják tenni.

Románia, mint egy román képviselő mondta a kamarában, „az analfabéták országa”; a lakosság 67%-a nem tud írni és olvasni. A háború után a nép az általános választói jog áldásához és a parasztság törpe birtokokhoz jutott, ami, — mint a liberális párt közoktatási minisztere, Angheliescu írta 1926-iki kormányjelentésében, — egyszerre megváltoztatta a nép erkölcsi és gazdasági helye-

tét. „Szükséges volt tehát”, írta, „hogy véget vessünk az analfabétizmus ama szegyenletes állapotának, amely Romániát az európai államok utolsó sorába állítja.”

Eredményt a miniszter úgy képzelte elérni, hogy egyfelől ontotta a közoktatási törvényeket: elemi és középiskolákról, állami és magánoktatásról, bakkalaureátusról, s állított másfelől, mint egy kolozsvári egyetemi tanár, Onisifor Ghibu, megjegyezte, rohamosan, „ördögi makacssággal” iskolákat, elemi és középiskolákat. Három évi minisztersége alatt az elemi iskolák száma 12.008-ról 23-057-re, a tanítók száma 23.692-ről 37.767-re emelkedett.

Hamar kiderült azonban, hogy mindez csak szemfényvesztés. Sok iskolai épület építése abba maradt s a falak most romként, „un nou gén de tuii” állanak; másrészt alkalmatlan helyiségbe szorult, felszerelésük hiányos, tanítói karuk képzetlenek. Az első években párhónapi kurzust végzett elcsapott papokat, körjegyzőket, vasúti baktereket, az úgynevezett kurzistákat alkalmazták tanítókul a nagy tanítóhiány miatt s a tanítóképzők kénytelenek „egy minden komolyabb előkészület nélküli tanári kart rögtönözni, akiknek sejtelmük sincs pedagógiáról”. Octavian Prie, az első Averescu-kormány erdélyi közoktatási államtitkára élénken írta le az ilyen állami iskolák alapításának körülményeit. A múltban, írta, egy középiskola megnyitása nagy esemény volt egy városban, ma már nem az. Egyedül 1923-ban tíz középiskolát nyitottak meg Erdélyben, anélkül, hogy a közönségnek tudomása lett volna róluk.

„Természetesen” folytatta, „azok, akiknek háza-
ajtajával szemben egy új gimnázium nyílt meg, ör-
vendettek volna neki, ha biztosak lettek volna, hogy
holnap is ott van még az iskola. De micsoda isko-
lák azok, kérdik önmaguktól, amelyiknek tanítói kara
egy-két tanítóból áll, akik keresztyéni megadással
viselik a krisztusi keresztet, hogy a földrajz, vagy a
német nyelv tanítói? A pápa vállalta a latin, a román
nyelv és a számtan tanítását, a városi doktor a többi
tantárgyét. A bérelt vagy legtöbbször elrekvirált he-
lyiség többé-kevésbé alkalmas, a tüzelőanyagot a vá-
ros adja, a tisztogatást a városházi szolga végzi; az
iskolai felszerelés, a földrajz, geometria, gimnasztika
tanításához szükséges eszközök, a könyvtár és egyéb
szükséges dolog majd megjön a jövőben — talán.
Vannak iskoláink, de nincsenek tanítóink, sem azok-
ban, amelyeket átvettünk a magyaroktól, sem az újak-
ban”.

Sok iskolának nincs megfelelő számú és képzett-
ségű tanítója, viszont igen sok iskolának nincsen
tanulója: van iskola, amelynek osztályaiba 3—4
tanuló jár s számtalanszor megesik, hogy a tanító
tanuló hiánya miatt nem tarthat órát.

A középfokú oktatás legnagyobb baja, hogy a
háború óta nem bírt nyugvópontra jutni: tíz év
története nem más, mint folyton változó, új és új
kísérletezés; folyton experimentálnak az egységes
és a bifurkált középiskolával és a bakkalaureátusi
vizsgák szervezésével. A tanulókat az aránytalan
tananyag tönkreteszi s nem képesek eredményt
mutatni fel. A bakkalaureátusi vizsgákon a román
tanulók 40—45 százaléka, a kisebbségi tanulóknak
néha 70, sőt 80 és 90 százaléka bukik el.

Az egyetemi oktatás még a legtöbb eredményt
bírná felmutatni. Az állam két olyan kiválóan fel-
szerelt új egyetemet vett át, mint amilyen a kolozs-
vári magyar és a csernowitzi osztrák egyetem volt.

Valóságos rákfenéje azonban mind a négy egyetemnek a tanárok és tanulók politizálása és durva, ízléstelen antiszemitizmusa.

A közoktatás, az iskola a kormányok nagy fegyvere a kisebbségek ellen. A román közoktatási politika minden intézkedése nyíltan, vagy leplezetten a kisebbségi kultúrák pusztítására irányul.

A Maniu-kormány megalakulása után némi változás állt be a közoktatási politikában, a kormány konstataálta a liberális éra pazarló iskolapolitikájának csődjét s most egymás után szünteti be a felesleges iskolákat, különösen nagy számmal a középfokúakat, amelyek csak a szellemi proletáriátus nevelésére szolgálnak.

3. A KORRUPCIÓ

Az analfabétizmus mellett van egy másik súlyos betegsége a román közéletnek: Románia nemcsak az analfabétizmus, hanem a korrupció hazája is. Van korrupció másutt is a világon, de ott gyom, amelyet irtani lehet, de Romániában terebélyes fa, amelyen a fejsze sem fog. Romániában intézmény a korrupció, ami a tisztviselők nyomorult fizetésén, a fizetés rendszertelenségén, az elismert baksis-rendszerben s a nem büntetett hivatali sikkasztásban van törvényesítve.

„A hitvány fizetés miatt”, mondta egy képviselő a kamarában, „két út áll a tisztviselők előtt: némelyek példát véve elöljáróiktól, elvesztették minden emberi szégyenérzetüket és büntetéstől való félelmüket s hivatalukat kótyavetyére bocsátják. Elfogadnak minden vesztegetést, üzletet csinálnak, annál nagyobb, minél magasabb állásban vannak s minél jobban ki vannak téve a politikai befolyásoknak.

Mások, akik még nem veszítették el minden szégyenérzetüket s emberi becsületük öntudatát, nem engednek a csábításnak. Ezek, mert becsületesek, a nyomor útját járják. Fizetésükből nem tudván tisztességesen megélni, belenyugosznak sorsukba s kiteszik magukat minden képzelhető és elképzelhetetlen nélkülözésnek.”

„Csak lopott? Szegény ember, hát mit csináljon? Tele van a háza gyerekekkel.” Ezt szokták mondani Romániában, ha tisztviselőt sikkasztáson kapnak rajta. Kolozsvárott egy Podár nevű csendőr megosztozott a tolvajjal a lopott pénzen s a bíróság előtt azzal védekezett, hogy rongyos volt a csizmája s az állam nem adott újat, a tolvajpénzen vett hát magának újat. Bebizonyult, hogy igazat mondott s a bíróság felmentette. Metes, kolozsvári prefektus anti-baksis ligákat akart szervezni, de a jóakarát megtört a lehetetlen: a ligák nem sikerültek s a baksis virágzik tovább.

Mélyen a román néplélekben gyökerezik a korruptség és annak elnézése, ami abban nyilvánul meg, hogy a legtöbb megvesztegetett, vagy sikkasztó tisztviselő soha bíróság elé nem kerül, vagy oly enyhe elbírálásban részesül, ami nem alkalmas e rettenetes kórság orvoslására. Mikor Maniu kormányra lépett, az ország úgy üdvözölte, mint a korrupció kipusztításának elhivatott bajnokát. Két év után távozott Maniu, anélkül, hogy valamit el tudott volna érni kiirtására: a hivatali lopások, vesztegetések, sikkasztások virágnak tovább, mint a liberális, vagy néppárti éra alatt.

V. A KÖZGAZDASÁGI HELYZET

Románia földrajzi és politikai határainak a békeszerződések által történt megváltoztatása megváltoztatta és átalakította az ország közgazdasági struktúráját is. Az országhoz csatolt új területekkel Nagy-Románia természeti kincsekben gazdag területeket, új erőforrásokat nyert, amelyek egy új gazdasági politika inaugurálását is tették volna szükségessé. De az új gazdasági rendszer megvalósítása a logikusan felépített tervek ellenére hajótörést szenvedett a belpolitikai helyzet állandó bizonytalansága és az egymást rövid időközökben felváltó kormányok balkezes, saját pártpolitikai céljaikat szolgáló intézkedései miatt. Romániának úgy pénzügyi élete, mint ipari termelése és kereskedelmi forgalma természetesen súlyosan megsínylette a tévutakon járó és helytelen alapokon felépült gazdasági politikát, amelynek súlyos szociális hatásai is voltak és vannak.

Az 1920. év szeptemberében eszközölt korona-becserélés beváltási kulcsának 2:1 arányban történt megállapítása milliárdokra menő tőkétől fosztotta meg Erdélyt. Tizennégymilliárd összegű osztrák-magyar korona került beváltásra, de a 2:1 arányban történt átcserélés után a hétmilliárd lej ellenértéknek csak 60 százaléka került tényleg forga-

lomba, negyven százalékát csak sokkal később fizette ki a Banca Nationala a korona-tulajdonosoknak, akik között ekkor már megnyilvánult a tőkehiány és tőkeszegénység szimptomája. Különben is, a Banca Nationala 15 milliárd lejes bankjegyforgalma korántsem volt elég a kereskedelem, ipar és mezőgazdaság hiteligényeinek kielégítésére és a közgazdasági élet alimentálására.

Új erőforrásokról kellett volna gondoskodni, de a liberális kormány, Bratianu Jonel és pénzügyminisztere, Vintila Bratianu, mereven ragaszkodtak megdönthetetlen dogmaként vallott és hirdett teóriájukhoz, a *pun nõi insine*, a „magunk erejéből” elvéhez és kategorikusan visszautasították a külföldi tőkének romániai vállalkozások iránt megnyilvánuló érdeklődését.

A háborús alapítású és háborút követő idők konjunktúrájára alapított kereskedelmi és ipari vállalatok csakhamar eltűntek és mikor a híres nacionalizálási rendelet megjelent 1920-ban, amely megkívánta, hogy minden részvénytársaságnak kormányengedélyre van szüksége, hogy működjék, hogy csak a kormány engedélyével emelheti alap-tőkéjét s az igazgatóság és felügyelőbizottság tagjainak kétharmad része román állampolgár kell, hogy legyen, — e rendelet intenzíven éreztette hatását: megbénította a belföldi tőkének azt a rendeltetését, hogy a hazai termelés fokozása érdekében teljes erővel érvényesülhessen és az ország mérhetetlen kincseinek ellenére ijesztő módon leromlott leu javításához hozzájárulhasson.

A liberális kormány hiú ábrándot kergetett, mikor azt hitte, hogy a belföldi tőke mozgósításával és egyedüli igénybevételével a külföldi tőkét ki-

szoríthatja. Ennek a tévedésnek a következménye az lett, hogy a termelés egyik legfőbb előfeltétele, a vállalkezési kedv megbénult, viszont a külföldet teljesen elriasztotta, holott Romániának éppen ebben az időben fokozott mértékben volt szüksége arra, hogy a külföld nyilvánvalóan megingott bizalmát helyreállítsa, jobban mondva, megszerezze.

Az agrárreform durván sovíniszta szempontok mellett történt végrehajtásának következménye a nemdolgozás, a munkátlanság lett. Egyfelől, mint említettem, a föld holdjainak százezrei kerültek olyan kezekbe, amelyek a mezőgazdasági termelésre alkalmatlanok voltak, másfelül az a bizonytalanság, hogy a tavasszal megmívelt föld, lett légyen az kis- vagy középirtok, ősszel kinek a kezébe fog jutni, teljesen lelohasztotta a termelési kedvet. A földhöz juttatott új törpeirtokosok megelégedtek annyival, amennyivel saját háztartásuk szükségleteit fedezni bírták s az ezen túlmenő, eladást, exportot szolgáló túltermeléssel még akkor sem törődtek, ha erre esetleg képességgel és felszereléssel rendelkeztek.

Az agrárkrízis, illetve a többtermelés megszűnése kihatással volt az ipari termelésre, elsősorban a gyáriparra, amely nyersanyagját csak a legnagyobb nehézségek mellett tudta beszerezni, mert az agrárreform idejében a román föld alig hozott annyit, hogy a belső fogyasztást fedezni bírja.

A teljes összeomlással fenyegető helyzetben Bratianu Vintila tervbe vette, hogy megmentse a leüt, de a minden másutt bevált infláció helyett, amely akkor valószínűleg a reális szanálás, a megoldás egyetlen módja lett volna, a deflációt erőszakolta. De ez sem volt állandó. A liberális kor-

mány e koncepciójával szemben a következő Averescu-kormány már a leunak 2.50 svájci frankos árfolyamon való stabilizálására tett kísérletet, eredménytelenül.

Időközben a nemzeti bank, a Banca Nationala, hiába szaporította bankjegykészletét 17, 19, majd 21 milliárd leura, a forgalomba került pénzkészlet nem volt elég az ország gazdasági szükségletének ellátására. A magas kamatláb megöloje lett az egész gazdasági életnek, mert nem volt és nincs olyan termelési ág, amely 32—36, sőt 40 százalékot meghaladó jövedelmezőséget bírjon produkálni, hogy ilyen magas kamatlábbal terhelt kölcsönöket elbírjon. Mezőgazdaság, ipar és kereskedelem egyaránt csak rövidlejáratú kölcsönökön tengődött.

A Maniu-kormány mindjárt megalakulása után, 1929 februárjában, végrehajtotta a leunak 3.10 svájci frankos árfolyamon való stabilizálását, de úgy a stabilizáció, mint a felvett 100 millió dolláros külföldi kölcsön már későn jött: a válságos esztendő folyamán a kereskedelmi cégek és iparvállalatok egész légiója semmisült meg, lett fizetésképtelen, került csődbe. Az ország külkereskedelmi mérlegének passzivitása ugyan fokozatosan csökkent, 1920-ban 69 millió dollár volt s 1925-ben 3.5 millió és 1926-ban és 1927-ben már csekély aktívát is mutatott fel, de a vasúti tarifáknak az áruk teherbíróképességével arányban nem álló emelése és a magas kiviteli vámok súlyos kerékkötői a romániai exportnak, amelyet az utóbbi időkben a külállamokkal kötött, vagy tárgyalás alatt álló kereskedelmi szerződésekkel próbálnak fokozni.

Az elhibázott vasúti politikát mutatja az, hogy Románia 11.948 kilométer hosszú vasúti hálózatán az államvasút 1925-ben összesen csak 15 millió 400.000 tonna teherátut szállított, hét és félszer kevesebbet mint Anglia, ötször kevesebbet mint Csehszlovákia és háromszor kevesebbet, mint Magyarország. Egész Európában a román államvasutak bonyolították le a legkisebb teheráruforgalmat.

A gazdasági és pénzügyi viszonyok természetesen kihatással voltak a szociális viszonyokra is, amelyeket súlyosított a mezőgazdasági termelés fokozatosan bekövetkezett csődje. A felvevő- és fogyasztóképeség fokozatos visszaesése üzemek bezűntetésére, a tisztviselő- és a munkáslétszám csökkentésére kényszerítette a termelést és az elhibázott adópolitika, az adóalanyok teherbíróképességének téves megítélése, illetve félreismérése, az adóbehajtás könyörtelensége számtalan céget és vállalatot követelt áldozatul.

A gazdasági krízis eredménye közegészségi téren abban a megdöbbentő statisztikában nyilvánul meg, amely szerint Románia egész Európában az első helyen, a világon pedig Chile, Kelet-India és Egyiptom után a negyedik helyen áll a halálozási statisztikában.

Az ország nagy reményekkel nézett a Maniu-kormány elé, de a gazdasági és pénzügyi krízis csak nem enyhült s egyelőre a vezetők eredménytelenül és tanácstalanul keresik a kivezető utat.

VI. ROMÁNIA KÜLPOLITIKÁJA

A sors különös forgandósága folytán a tönkrevert Románia a győztesek oldalán kerülve ki a világháborúból, négy államtól, Magyarországtól, Ausztriától, Bulgáriától és Oroszországtól anektált nagy területeket s ma a rövid csehszlovák határt kivéve, amely állammal szemben csakugyan nincs semmi érdekellentéte, minden oldalról barátság-talan szomszédok veszik körül. Minden oldalról, mert Jugoszláviát is csak a hivatalos román külpolitika számítja barátai közé, tényleg a megosztott Bánság és a Jugoszlávia területén élő timokvölgyi románság és a kuczovlach kisebbség elnyomása miatt a két állam között folytonos ellentét áll fenn, mit a két állam sajtója állandó buzgósággal szít.

1927 augusztus 17-ikén szerződés jött ugyan létre Románia és Jugoszlávia között, amely a két állam területén élő román, illetve szerb kisebbségek közoktatási viszonyait kölcsönösen szabályozná, de e szerződés ratifikálását, a közvélemény nyomása alatt, megtagadta a szkupcsina.

Románia külpolitikai magatartásának alapját a kisántánt képezi, amelynek köztudomású célja a békeszerződések, tehát Romániára nézve a trianoni, saint germaini és neuillyi szerződések által terem-

tett helyzet változatlan fenntartása: e politika éle elsősorban Magyarország ellen irányul. Románia mindkét kisántánt szerződésének első szakasza „Magyarország részéről jövő olyan provokálatlan támadásokról” szól, amelyeknek célja „a trianoni szerződés által teremtett helyzet felforgatása”.

Ha egy teljesen lefegyverzett állam részéről jövő képzelt támadás eredetileg sem képezhetne komoly külpolitika alapját, az utóbbi időkben a kisántánt oszlopai szemmeláthatóan ingadoznak. Dúca, a liberális párt külügyminisztere ugyan erősítette 1928-ban, hogy „Románia külpolitikája nem olyan, mint a szélkakas”, mégis a szentgotthárdi határincidens alkalmával Románia más utakon járt, mint másik két ántánt-társa s az olasz-jugoszláv ellentét kiélesedése s az olasz-magyar érdekközösség nagyon hozzájárult, hogy a kisántánt értéke csökkenjen Románia számára.

A francia-román barátsági szerződés megkötése 1926 júniusában beleillett a kisántánt politikájának keretébe; de Averescu olasz-barát politikája, amely az 1926 szeptember 16-iki olasz-román barátsági és együttműködési szerződésben nyilvánult meg, nem esett jól Belgrádban s publikálását nyomon követte Nincsecs, szerb külügyminiszter látogatása Párizsban, amelyre a felelet Buroff, bulgár külügyminiszter látogatása volt Mussolininál.

Minden fogadkozás ellenére, a kisántánt ma már nem az a „citadella, amelynek falán minden békeháborító törekvés megtörik”, mint Kumanudi jugoszláv külügyminiszter mondta a kisántánt 1929 májusi belgrádi konferenciáján.

A kisántántnak lehetett volna talán jelentősége a három állam számára Magyarország részéről jövő

képzelt támadással szemben, de nem jelent semmi értéket Romániára nézve azzal a súlyosabb és reális veszedelmet jelentő viszonytal szemben, amelyben Románia a szovjetunióval van. Itt megszűnik az ántánt minden értéke, mert míg Romániára nézve állandó veszedelmet jelentett úgy a cári, mint jelent a bolsevik Oroszország, addig a két szláv állam, főleg Csehszlovákia, nem tudja megtagadni szimpátiáját a hatalmas szláv testvérrel szemben.

A génuai konferencián Bratianu ugyan a kisántánt nevében jelentette ki, hogy a rapalloi német-orosz egyezmény „Európa békéjét fenyegeti”, de Nincsic hallgatott és Benes azt magyarázta, hogy a baj az, hogy Európa „nem érti meg Oroszországot” s egy hónap múlva, 1922 májusában bejelentette a prágai parlamentben, hogy gazdasági tárgyalást kezdett a szovjettel.

Az orosz-román viszonyban a besszarábiai kérdés képezi az akut nehézséget.

A szovjetunió, tudniillik, nem ismerte el Románia új határait, Besszarábia annexióját és súlyosította a helyzetet Romániára nézve az a körülmény, hogy az 1920 október 22-iki szerződést, amelyben a hatalmak beleegyeztek az orosz terület átcsatolásába, közvetlenül csak Anglia ratifikálta; Franciaország csak 1924-ben és Olaszország 1927-ben, a szerb ellentét kiélesedésének idejében.

Románia, természetesen, kész volna bármikor barátságos viszonyt létesíteni hatalmas szomszédjával, de annak Besszarábiáról való lemondás az ára. Mikor 1924 tavaszán az oroszok és románok konferenciára gyűltek Bécsbe, a szovjetkiküldöttek másnap megszakították a tárgyalást, amint a romá-

nők az annexió elismerését hozták szóba s az 1926-iki francia-román szerződésben egészen helyén kívül hiába hangsúlyozta Románia, hogy kész a szovjettel, a status quo alapján, bármely pillanatban felvenni az érintkezést, a szovjet feleletre sem méltatta az ajánlkózást.

Ilyen körülmények között, miután nyilvánvaló, hogy Oroszországgal szemben Románia nem számíthat a kisántánt másik két államára, számára Kelet-Európában nem maradt más hátra, mint Lengyelország támogatásának megnyerése.

Tényleg, míg Lengyelországnak nincs közvetlen érdeke, hogy a kisántánt magyarellenés politikájában résztvegyen, — a békerevízió dolga csakugyan nem a kisántánt politikájának kérdése, — s ennek folytán következetesen meg is tagadta a kisántántba való belépését, — bár néha kooperált velük, — kész volt Romániához az orosz alapon közeledni s már 1921-ben védelmi szerződést kötött vele, amely azóta és utoljára 1931 januárjában meghosszabbítva, mai napig érvényben van.

Az orosz-román viszonylatban látszólag változás állt be 1929 kezdetén, amikor a szovjetunió egy keleti Locarno gyanánt felajánlotta Lengyelországnak, hogy a Kellogg-paktumot külön megállapodás keretében azonnal léptessék életbe. Az ajánlatot Lengyelország közölte szövetségesével, Romániával s azután azzal a feltétellel fogadta el, ha ahhoz Románia és az Oroszország nyugati határán levő összes „Randstaatok” hozzájárulnak. Oroszország elfogadta a propozíciót s 1929 február 9-ikén a Szovjetunió, Lengyelország, Esthonia és Latvia aláírta az úgynevezett „protokollumot”, amely azonnal életbeléptette a Kellogg-paktumot, tehát ki-

zárja a szerződő államok között a háborút, mint a politikai érvényesülés eszközt.

Hogy e megállapodásnak Románia határait és biztonságát illetőleg mennyi értéke van, az szubjektív felfogás dolga.

Mironescu külügyminiszter azt állította, hogy a protokollummal helyreállt a jó viszony a Szovjetunió és Románia között és a besszarábiai kérdés lekerült a napirendről. De a lengyel-román szerződésnek mostani 1931-iki megújításakor híre járt, hogy a szerződés ez utolsó alkalommal katonai megállapodásokkal bővült, amelyeknek éle Szovjet-országgal szemben irányul.

S a protokollumban szó sincs Besszarábiáról, sőt mikor Litwinow a szerződést szignáló államok megbízottait üdvözölte a Kremlben, azt mondta: „Az a körülmény, hogy a delegátusok között egy olyan állam kiküldötte is jelen van, amely állammal a Szovjetunióval nincs normális diplomáciai összeköttetése s amellyel komoly és eddig meg nem oldott ellentétek állanak fenn, amelyeket e szerződés aláírása sem old meg, tanúsítja az unió békeszeretét.” Ez a barátságtalan megjegyzés Romániára vonatkozott.

Ha a román államférfiak győzelemnek tekintik az orosz protokollumot, ehhez a győzelemhez az utolsó években egy másikat is számíthatnak, amely a román államnak valóságos, reális előnyöket biztosít: a Vatikánnal kötött konkordátumot.

A világháború előtt Romániának nem volt számottevő katolikus népessége, egy római katolikus püspökség volt Bukarestben. De Erdély annexiója folytán körülbelül 1 millió római katolikus és 1 millió görög katolikus került román fennhatóság

alá. E két katolikus egyház viszonyainak rendezése céljából már 1921 óta tárgyalások folytak a Vatikánnal, de befejezést csak 1927 májusában nyertek, mikor Goldis László, az Averescu-minisztérium vallásügyi minisztere aláírta a konkordátumot, amelyet 1929 májusban a törvényhozás is ratifikált.

A konkordátum bírálata nehéz: Roma locuta est.

A ratifikáló tárgyalás alkalmával a magyar római katolikusok képviselői súlyos kifogásokat emeltek ellene, hogy kiszolgáltatja őket a román állami hatalomnak. A görög katolikus románság örömmel üdvözölte, az ortodox klérus tiltakozva kivonult a törvényhozásból: a görög keletieknek ez is sok volt a katolikusság számára.

A magyar katolikusság azt reméli, hogy a rosszul informált Róma által okozott sérelmekre a jól informált szentszéknél fog orvoslást találni.

VII. A KISEBBSÉGEK

Nagyrománia legsúlyosabb problémáját kisebbségeinek kérdése képezi. Mióta a kisebbségek ügyét a párizsi békekonferencia nemzetközi megállapodások tárgyává tette, a kérdés nem egyedül belügye Romániának, hanem nemzetközi vonatkozásban európai kérdéssé vált.

A régi román királyságnak, — eltekintve egy kisszámú, de hevesen üldözött zsidóságtól, — kisebbségei nem voltak, a régi Románia egyike volt Európa legtisztább nemzeti államainak. A nagy területi annexiók folytán azonban ez megváltozott s Románia ma egyik legvegyesebb nemzetiségi állam, amelyben a lakoságnak jóval több, mint egy negyedrészt a legkülönbözőbb nemzeti kisebbségek és a legtarkább felekezeti különbségek képezik. Komoly népszámlálás Romániában a világháború óta nem volt; 1920-ban az állam még nem volt területileg megalakulva, 1927-ben az Averescu-kormány tartott egy népszámlálást, de ennek eredménye, különböző nehézségek és hibák miatt, hivatalosan nem lett közzétéve. A számlálás főbb eredményei azonban ismeretesek s eszerint, — bár az alábbi számok nem megbízhatók, — Románia népességének nemzetiségi megoszlása a következő volna:

Románia összes lakosságának száma 16,940.074. Ennek állítólag 73.4 százaléka román, a többi népesség pedig a következő nemzeti kisebbségek között oszlik meg:

magyarok és székelyek . . .	1,307.543	7.7%
zsidók	779.993	4.7%
szászok, svábok, németek .	723.000	4.3%
ukránok	448.336	2.7%
bulgárok	357.881	2.1%
oroszok	308.102	1.8%
törökök, tatárok	220.120	1.3%
szerbek	56.747	0.3%
mások	291.550	1.7%
Összesen:	4,493.272	26.6%

E kontrollírozhatatlan számítás szerint tehát a 73.4 százalékarányú többségi néppel szemben állana 26.6 százalék kisebbségi nép, tehát a népességnek több mint egynegyedrésze.¹

1930 végén megtörtént az általános népszámlálás: hogy milyen eredménnyel: azt még nem tudjuk. A kisebbségek súlyos kifogásokat emeltek ellene: a faji eredetre való hivatkozás, a név-analízis, a hatósági terror olyan nagy szerepet játszott a magyar vidékeken, a székelyföldön, a megmagyarosodott szatmármegyei svábok között, hogy bizonyos, hogy Románia etnográfiai helyzete

* Ezeket az adatokat Jón Nistor egyetemi tanár közölte a „Generatia Unirii” 1929. évi első számában, mint állítólag az 1927 áprilisában tartott népszámlálás eredményét. De ennek a népszámlálásnak az eredményei hivatalosan sohasem lettek közölve s hogy Nistor a fenti számokat honnan vette, az nem tudható.

téről ez a népszámlálás sem fog megbízható képet adni.

Románia, — mint fennebb említettem — 1919 decemberében kénytelen volt aláírni a kisebbségi szerződést. Ennek első szakaszában kötelezte magát, hogy „a szerződésben foglalt rendelkezéseket alaptörvényekül ismeri el; hogy semminemű törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés ezekkel a rendelkezésekkel nem lesz ellenmondásban vagy ellentétben s hogy ezekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos”.

Ilyen súlyos megkötöttség mellett azt lehetne gondolni, hogy a romániai kisebbségek jogai elég védelemben részesültek. De e kötelezettségeknek a román kormányok nem tettek eleget: a szerződések rendelkezéseit nem iktatták törvénybe, kormányok és hatóságok azokkal nem törődnek s amióta Nagyrománia megalakult, a kisebbségek a legsúlyosabb elnyomást szenvedik.

Az első évek kisebbségi politikája a kisebbségi egyének személyes üldözése, tetteges bántalmazása, életüknek elviselhetlenné tétele volt. Célja világos: kiüldözni a kisebbség intelligenciáját az országból, vezető elemeitől fosztani meg a magyarságot. Ez részben sikerült: az első pár év alatt több mint 200.000 magyar vette kezébe a vándorbotot s lett „erdélyi menekült”, lett „vagónlakó”, pusztulásra ítélt magyar.

E kegyetlenkedés lassankint lezajlott s helyébe a kisebbségek gazdasági tönkretételének politikája lépett. Jött az agrárreform: egyesek, kultúrintézetek, egyházak és iskolák földjének kisajátítása és román parasztok, orthodox egyházak között

való felosztása, vagy politikai korrupció céljait szolgáló állami rezervákként való fenntartása. A földreform kisebbségellenes céljait legjobban illusztrálja az a körülmény, hogy az ingatlanok kisajátítása és szétosztása körül más mértékkel mértek Erdélyben és Dobrudzsában, mint mértek a regátban s habár az Erdélyben kisajátított föld mind magyar kézből került ki, a magyar földtelenek csak minimális mértékben részesültek abból.

A közigazgatási romlással együtt megkezdődött a kisebbségek kulturális pusztítása is. A földreform nyomában a magyar katolikus, református és unitárius egyházak elvesztették fenntartásuk, jövedelmük legfőbb forrásait: ingatlanaikat. A konziliu dirigent első éveinek toleránsnak látszó közoktatási politikáját követte a bukaresti kormányok pusztító iskolapolitikája: a kisebbségi iskolák kisajátítása, bezárása, az államsegély megtagadása, az iskolák nyilvános jogának megvonása. Az 1925-ben hozott Anghelescu-féle magánoktatási törvény ősi magyar felekezeti iskolákat degradált magániskolákká, tette kétnyelvűekké és semmisítette meg az iskolafenntartók ősi autonóm jogát az állami ellenőrzés örve alatt. A kultúrzónák a legtisztább magyar vidékeken teszik a magyar oktatást lehetetlenné. A felső iskolákba törekvő kisebbségi tanulók a legáthátíthatatlanabb akadályokba ütköznek: a középiskolai oktatást záró érettségi, baccalaureátusi vizsgákon a kisebbségi tanulóknak hetven, sőt nyolcvan-kilencven százaléka bukik meg s a kolozsvári egyetemet a román kormány az okkupáció első évében románná tette s ma a kisebbségek felső iskola nélkül vannak, jóllehet a ma román egyetemeken tanuló 1511 ma-

gyar hallgató száma jogosulttá tenné egy magyar felsőiskola létezését.

Egyenesen a magyar kisebbség számának csökkentésére szolgál a közigazgatás, népszámlálás és iskoláztatás terén alkalmazott névanalízis és a faji eredet kutatása. A román hatóságok azt a kisebbségi egyént, magyar gyermeket, akinek családjában, felmenői között román származású ős volt, román fajúnak tekintik. Akinek nagyapja, vagy dédanyja román eredetű volt, románnak számít; amely családnak román vagy románul hangzó, vagy románra fordítható neve van, azt a román nemzetiségűek közé számítják. Az 1927-ben megtartott népszámlálás oly botrányosan járt el, hogy eredményét a kormány soha sem merte nyilvánosságra hozni s úgy látszik, hogy a mostani, 1930-i népszámlálás sem dolgozott tisztább kézzel.

A kisebbségeknek a politikai közéletben való részvétele, parlamenti képvisellete teljesen meg van bénítva a törvényhozás és a választási eljárás szervezete folytán.

Említettem volt, hogy a választási eljárás nemcsak hogy elő nem segíti a politikai és nemzeti kisebbségek parlamenti képviselétét, hanem azt lehetőleg megbénítja. Ami lehetőség a képviselőre az eljárás szervezetének keretében megmarad, azt tönkreteszi a választások alkalmával alkalmazott terror és korrupció. A magyar és szász kisebbség a mai román állam megalakulása óta egyetlen egyszer sem jutott népességi számának megfelelő törvényhozási képviselőhöz: próbált legyen önállóan, kisebbségi blokkban vagy román párttal koalálva venni részt a közéletben, sem a vá-

lasztásokon, sem a törvényhozásban eredményt elérni nem tudott.

E súlyos helyzetben a magyar kisebbség több alkalommal fordult a népszövetséghez, mint sérelmei orvoslásának jogos fórumához. De a népszövetségbe vetett hitében minden alkalommal csalódott; a népszövetség nem a kisebbség, hanem a bepanaszolt kormány érdekeinek védelmezőjéül bizonyult s a panaszok egyetlen egyét sem intézte kisebbségeket kielégítő módon el. Ma már átment a köztudatba, hogy a kisebbségek a népszövetségtől védelmet nem remélhetnek s ha a magyar kisebbség néha, mint most, az elmúlt évben is, panasszal fordul hozzá, azt csak azért teszi, hogy kerülje a látszatát, mintha jogainak élvezetében, meglegedetten élne a román állam keretében s nem volna száz panaszra oka.

Mikor 1928 őszén megalakult a Maniu-kormány, megígérte a kisebbségi jog kodifikációját; azóta eltelt két év és nem történt semmi; az utóbbi időben a trónbeszédék sem említék olyan feladatul, mint amelyet a törvényhozás a közeljövőben meg kellene, hogy oldjon. Sajnos, a sovén román közvélemény hangulata a kisebbségekkel szemben annyira ellenséges, hogy aligha akad kormány, amely vissza ne riadna a kisebbségi jog kodifikációjától. A kisebbségek felfogása az, hogy ha meg is történnék a kodifikáció, az a kisebbségeket kielégíteni nem fogja s a végrehajtóközegek szabotálása teljesen lehetetlenné tenné egy kisebbségi törvény rendelkezéseinek érvényesülését.¹

¹ Az erdélyi magyar kisebbség helyzetével a „Kincses-tár” egy külön kötete fog foglalkozni.

B E F E J E Z É S

Ami mindezek után közvetlenül Magyarország és Románia viszonyát illeti — legyünk őszinték, — az nem barátságos és még kevésbé volt az az optáns-kérdés megoldása előtt. Határrevízió, trónbetöltés, kisebbségi kérdés, mind olyan problémák, amelyek zavarólag hatnak a két állam viszonyára. De a két, sokban hasonló geopolitikai helyzetű államnak, akár akarjuk, akár nem, sok közös érdeke van; egymásra utalják őket a közös agrárérdekek s a jelenleg nem akut, de bármely pillanatban fenyegethetővé válható szláv veszedelem. A közeledés lehetőségének nagy akadálya, hogy Románia hivatalos külpolitikájának alapját ma még, — bármennyit veszített is reá nézve értékéből, — a kisántánt képezi s amíg az eredetileg kitűzött céljaival fennáll, addig Magyarország olyan jogos követeléseinek, amelyeknek a háborút befejező szerződések útjában nem állanak, útjában áll a kisántánt és a légkörében élő Románia.

A határrevízió és a trónbetöltés kérdésében nemcsak azt nem várhatjuk, hogy a román állam kezét nyújtson, de még csak mai visszautasító álláspontjának enyhülésére sincs kilátás. Mikor 1930 nyarán Maniu megalakította második kormányát, Károly királyra hivatkozva, ezeket mondta:

„Kijelentem, hogy határrevízióról nem lehet szó s a békét csak a határok sérthetlenségének feltétele mellett tarthatjuk fenn. E téren még tárgyalásokról sem lehet szó. Békés és barátságos viszonyban akarunk élni Magyarországgal, de annak fejében nem vagyunk hajlandók területi engedményekre.

A Habsburg-restauráció kérdésében álláspontunk a békeszerződés tiszteletbentartása, amely a többek között azt a rendelkezést foglalja magában, hogy a Habsburg-dinasztia nem térhet vissza a magyar trónra. Mi tehát ellenezük a Habsburgok visszatérését s ennek csak kísérlete is veszélyeztetné Európa békéjét és Magyarország jövőjét.”

Maniu, természetesen, tévedett: a Habsburgok visszatérését nem tiltja semmiféle békeszerződés. A magyar trón betöltésének kérdése a magyar állam belügye, amely egyedül a magyar törvényhozáson keresztül oldható meg, s a kérdés megoldásának külpolitikai vonatkozása csak annyiban van, hogy a magyar kormány egy külső kényszer hatása alatt adott nyilatkozatában kijelentette, hogy a királyválasztás megtörténte előtt meghallgatja a nagyköveti konferencián képviselt nagyhatalmakat és azok hozzájárulása nélkül nem dönt.

Más elbírálás alá tartozik, mint a revízió vagy a restauráció, a kisebbségi kérdés. Romániát nemzetközi szerződés kötelezi a területén élő kisebbségek védelmére s a kisebbségek jogának törvénybe iktatására. Románia e kötelezettségének nem tett eleget s a magyar kisebbséget kultúrájában, közoktatásában, nyelvében a legdurvábban elnyomja. Magyarország nem nézheti ezt közömbösen s hogy ez a magyar-román viszonyra befolyással van, természetes. Míg ez a helyzet fennáll, a magyar-román viszony normálissá nem válhatik.

De ez nem jelenti, hogy Magyarország Roma-

niával olyan függő kérdéseket ne rendezzen, amelyeknek megoldása a fenti kérdésektől függetlenül, mindkét állam érdekében van. Ha Románia a kisebbségi kérdést, amelyet saját belügyeként is köteles megoldani, kielégítő módon rendezi, a többi nagy kérdés megoldódik, vele vagy ellene, az európai politika keretében.

Nagyrománia úgy bel-, mint külpolitikai szempontból távol van a konszolidációtól. Elkedvetlenített, ellenséges szomszédoktól körülvéve, Európa egy államában sem oly hevesek a pártviszályok, mint Romániában, amelyeket még veszélyesebbekké tesz a pártok territoriális jellege. Károly király visszatérése óta eltelt több, mint egy félév és a kormány és a pártok helyzete nem bír egyensúlyba jönni.

Mindez azonban nem jelent diszruptiót. Ha az erdélyi románok néha visszasírják a magyar uralom tisztaságát és tisztességét, ha regionális politikát követelnek és csinálnak s ha még a besszarábiaiak is vágyva emlegetik vissza a cári uralom patriarchális kormányzatát, mindez nem azt teszi, hogy előttünk áll Nagyrománia bomlása.

Míg Európában a mai erőviszonyok állnak fenn, Romániának a párizskörnyéki szerződésekben megállapított területi és politikai állományát komoly veszedelem nem fenyegeti.